

२०५३ साल आषाढ २६ गते दशौं
अधिवेशनमा
अर्थ मन्त्री डा.राम शरण महतले
दिनु भएको बजेट वक्तव्य

आर्थिक बर्ष २०५३/५४

श्री ५ को सरकार
अर्थ मन्त्रालय
काठमाडौं
२०५३

सम्माननीय सभामुख महोदय,

- १ श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको गद्दी आरोहणको रजत महोत्सवको सुखद वर्षमा संयुक्त सरकारको अर्थ मन्त्रीको हैसियतले यस सम्मानित संसदमा आर्थिक वर्ष २०५३/५४ को आय व्ययको अनुमान प्रस्तुत गर्न पाउदा म हर्ष र गौरवको अनुभव गर्दछु। यस अवसरमा सर्वप्रथम म राष्ट्र निर्माणमा संलग्न समस्त नेपाली जनता प्रति अभिवादन गर्दछु। साथै प्रजातन्त्र एवं जनाधिकार प्राप्तिकालागि दिवंगत सम्पूर्ण ज्ञात अज्ञात शहिदहरू प्रति पनि हार्दिक श्रद्धान्जली अर्पण गर्दछु।
- २ यस सम्मानित सदन समक्ष आर्थिक वर्ष २०५२/५३ को आर्थिक गतिविधि र उपलब्धि झल्काउने आर्थिक सर्वेक्षण मैले पेश गरिसकेको छु। चालु आर्थिक वर्षका आर्थिक परिसूचकहरूको मूल्याङ्कन गर्दा सकारात्मक उपलब्धि देखिएको छ। आर्थिक वृद्धि अर्थतन्त्रका एक वा दुई क्षेत्रमा मात्र सीमित नभई सबैजसो क्षेत्रमा विस्तारित भएको छ। गत आर्थिक वर्षमा कूल गार्हस्थ उत्पादनको वृद्धि दर २.९ प्रतिशत रहेकोमा चालु आर्थिक वर्षमा यो वृद्धिदर बढेर ६.९ प्रतिशत पुगेकोछ। चालु आर्थिक वर्षमा कृषि क्षेत्रको गार्हस्थ उत्पादन ५.४ प्रतिशतले र गैह्र कृषि क्षेत्रको ६.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको अनुमान छ। उद्योग, व्यापार, यातायात, तथा संचार लगायतका सबै जसो गैह्र कृषि क्षेत्रका आर्थिक क्रियाकलापहरूको वृद्धि दरमा पनि आर्थिक वर्ष २०५१/५२ को तुलनामा चालु आर्थिक वर्षमा वृद्धि हुने देखिएको छ।
- ३ चालु आर्थिक वर्षमा संकुचित मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर अघिल्लो आर्थिक वर्ष भन्दा कम हुन गई १३.५ प्रतिशत रहने अनुमान छ जुन आर्थिक वर्ष २०५१/५२ मा १५.६ प्रतिशत थियो। यसै गरी विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धि दर पनि यस आर्थिक वर्षमा कम भएको छ। आवधिक निक्षेपको वृद्धिदर अघिल्लो वर्ष १६.३ प्रतिशतले बढेकोमा यस वर्ष १७ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ। गत आर्थिक वर्षमा घटेको कुल गार्हस्थ बचत चालु आर्थिक वर्षदेखि पुनः बढ्न थालेको छ।
- ४ चालु आर्थिक वर्षमा औद्योगिक उत्पादन र लगानीको स्थिति उत्साहप्रद रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०५२/५३ मा समग्र औद्योगिक क्षेत्रको कूल गार्हस्थ उत्पादन आर्थिक वर्ष २०४१/४२ को मूल्यमा ४.९ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ जुन आर्थिक वर्ष २०५१/५२ मा २.० प्रतिशत मात्र थियो। आर्थिक वर्ष २०५१/५२ मा रु. ५ अर्ब ३७ करोड लगानीका घरेलु तथा साना उद्योग दर्ता भएकोमा आर्थिक वर्ष २०५२/५३ को प्रथम नौ महिनामै ५ अर्ब ४१ करोड पूंजी लगानी गर्ने ७ हजार २९६ उद्योगहरू दर्ता भईसकेका छन्। गत आर्थिक वर्षमा विदेशी लगानीमा स्थापना गर्न इजाजत लिएका उद्योग दर्ता संख्यामा ५२ प्रतिशत र पूंजी लगानीमा ५६ प्रतिशतले ह्रास भएकोमा चालु आर्थिक वर्षको प्रथम ९ महिनामै उद्योगहरूको दर्ता संख्या र पूंजी लगानीमा क्रमशः १०६ प्रतिशत र ६४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ।
- ५ चालु आर्थिक वर्ष २०५२/५३ मा देशको वैदेशिक व्यापारमा सुधारका स्पष्ट लक्षणहरू देखा परेका छन्। चालु आर्थिक वर्षमा कूल निकासी ११.४ प्रतिशतले र कूल पैठारी २०.० प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ। गत आर्थिक वर्षमा निकासी ७.२ प्रतिशतले ह्रास भएको र पैठारी २७.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको संशोधित अनुमान छ। यस आर्थिक वर्षमा निकासीमा वृद्धि हुँदै गएको र आयातको वृद्धिदर घटेकोले कूल व्यापार घाटाको वृद्धिदर कम भएको देखिन्छ। व्यापार घाटाको वृद्धिदर कम भए पनि व्यापार घाटा परिमाणात्मक हिसावले भने कम हुन नसकेकोले चालु खाता घाटामा चाप पर्न गएको छ। तर चालु खाता घाटा आर्थिक वर्ष २०५२/५३ मा गत वर्षको तुलनामा वृद्धि भएता पनि विदेशी सहायता तथा अन्य पूंजीको अन्तरप्रवाहबाट यो वर्ष शोधनान्तर स्थिति सन्तुलनमा रहने अनुमान छ। २०५२ आषाढमा विदेशी मुद्रा रु. ४२ अर्ब ८४ करोड ७८ लाख संचित रहेकोमा २०५३ साल चैत्र मसान्तमा यस्तो संचित रु. ४३ अर्ब ९४ करोड पुगेको छ।
- ६ वैदेशिक सहायतातर्फ पनि यस आर्थिक वर्षमा उत्साहप्रद प्रवृत्ति देखा परेको छ। चालु आर्थिक वर्षमा विभिन्न मित्र राष्ट्र एवम् दातृ संस्थाहरूबाट सम्झौता सम्पन्न स्वीकृत वैदेशिक सहायता गत आर्थिक वर्षको तुलनामा करिब २७ प्रतिशतले वृद्धि भै रु. १७ अर्ब ३७ करोड ८२ लाख पुगको छ। यसै आर्थिक वर्षको वैशाख महिनामा पेरिसमा भएको दातृ संस्थाहरूको बैठकमा झण्डै ५६ अर्बको सहयोगको बचन बद्धता नेपालले प्राप्त गर्न सफल भएको छ। वर्तमान संयुक्त सरकारले लिएको आर्थिक नीति र सुधारका कार्यक्रमहरूको फलस्वरूप अन्तर्राष्ट्रिय दातृ समुदायबाट जुन विश्वासको संकेत प्राप्त भएका छन्, त्यसबाट आगामी वर्षहरूमा विकासका कार्यक्रमहरू निकै बढ्ने स्पष्ट छ।
- ७ राजस्व संकलनतर्फ गत आर्थिक वर्ष २०५१/५२ मा २५.१५ प्रतिशतका दरले वृद्धि भएकोमा यस वर्ष १४.८ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ। राजस्वको वृद्धि दर कम हुनु, तथा भन्सारको कम दरमा परेका वस्तुको पैठारीमा बढी वृद्धि हुनु प्रमुख कारण रहेका छन्।
- ८ यस आर्थिक वर्षमा राजस्व वृद्धि लक्ष्य अनुरूप हासिल नभएता पनि सरकारी खर्चमा मितव्ययिता कायम गर्न लिईएका प्रयासहरूको फलस्वरूप खुद आन्तरिक ऋण कूल गार्हस्थ उत्पादनको करिब १ प्रतिशतमा सीमित रहने अनुमान छ।
- ९ मूल्यतर्फ आर्थिक वर्ष २०५१/५२ मा ७.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्य चालु आर्थिक वर्षमा ८.० प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान छ।

- १० आर्थिक अवस्थाका विभिन्न पक्षहरूलाई केलाएर हेर्दा देशको आर्थिक व्यवस्थाको प्रगति सकारात्मक देखिएतापनि कतिपय क्षेत्रमा चुनौतीहरूको सामना पनि गर्नु परिरहेको छ ।
- ११ सरकारी खर्च र आम्दानीको सन्तुलन मिलाउने कार्य हुन नसकेमा आर्थिक संरचना विग्रने र अन्ततोगत्वा अर्थतन्त्रमा दूरगामी प्रत्युत्पादक असर पर्ने हुन्छ । देशको राष्ट्रिय आयको मुख्य अंश नै निर्वाहमुखी (Subsistence) क्षेत्रबाट प्राप्त हुने र यीक्रियाकलापहरू गरेको दायरा भित्र नपर्ने हुँदा जनताको करदेय क्षमतामा वृद्धि हुन सकेको छैन । त्यसैगरी राजस्वको मुख श्रोत आयात व्यापारमा आधारित रहेकोले आयात वृद्धि दरमा केही कमी हुनासाथ राजस्वमै नकारात्मक असर पर्ने गरेको छ । राजस्व संकलनका आफ्नै सीमा छन् भने केही वर्ष अघिदेखि सावां र व्याज वापत तिर्नु पर्ने रकममा हुने वृद्धि र विकासका आवश्यकताहरू तथा गरिवी उन्मुसलनका कार्यक्रमहरूको लागि हुने खर्च वृद्धि जस्ता कुराले व्ययभार भने निरन्तर बढ्दो छ । त्यसैले सीमित साधनलाई उच्च प्राथमिकताका क्षेत्रमा प्रवाहित गर्ने र अनुत्पादक खर्चमा नियन्त्रण गर्नु पर्ने कुरालाई प्रतिबद्धताकासाथ कार्यान्वयन गर्नु जरुरी भएको छ ।
- १२ आर्थिक विकासको दरलाई तीव्र तुल्याएर सर्वसाधारणको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउनु वर्तमान संयुक्त सरकारको प्रतिबद्धता र चुनौती दुवै हो । आर्थिक वृद्धिदर उच्च राख्नको लागि तुलनात्मक लाभ भएका कृषि र गेहूँ कृषि दुवै क्षेत्रमा विशेष प्राथमिकता दिई प्रतिस्पर्धात्मक क्षमताको विकास गरी उत्पादन बढाउने र यसका लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधारहरू, खासगरी भरपर्दो विद्युत आपूर्ति र यातायात तथा संचारको विकासमा जोड दिनु आजको आवश्यकता देखिएको छ ।
- १३ उदार र बजारमुखी अर्थ व्यवस्थाबाट खुला आयातका अवसरहरू बढ्ने हुँदा व्यापार सन्तुलनको लागि निकासीमा तीव्र वृद्धि गर्नु पर्ने हुन्छ । तर हाम्रो निकासी क्षेत्र देशगत र वस्तुगत विविधीकरण हुन नसकी ज्यादै कमजोर स्थितिमा छ । निकासी व्यापार ज्यादै न्यून रहेको र केही सीमित वस्तु खासगरी गलैँचा र तयारी पोशाक त्यो पनि केही देशहरूमा मात्र सीमित भएकोले निकासी योग्य वस्तुको विकास गरी निकासीको वृद्धिदरलाई तीव्र पार्दै देशगत र वस्तुगत निकासी विविधीकरणमा जोड दिनु आजको अर्को चुनौती रहेको छ ।
- १४ सीमित आधुनिक अर्थतन्त्र र सामान्य सेवा सुविधा विहीन वृहत ग्रामीण क्षेत्र युक्त द्वैध आर्थिक संरचना भएको हाम्रो अर्थ व्यवस्थामा गरीबीको रेखामुनि रहेका अधिकांश जनताको जीवनस्तर उकासी विकासको प्रतिफलमा सहभागी गराउनु सरकारका लागि अर्को चुनौति हो । यसका लागि श्रममूलक आयोजनाहरूलाई प्राथमिकता दिने, ग्रामीण पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने, रोजगारीका अवसरहरू उपलब्ध गराउने, मानव संसाधनको विकास गर्ने तथा लक्षित कार्यक्रमहरूको माध्यमद्वारा जीवन यापनका वैकल्पिक उपायहरू खोज्ने कार्यमा सघाउ पुर्याउन आवश्यक छ ।

सभामुख महोदय,

- १५ मैले यस सम्मानित सदन समक्ष आर्थिक वर्ष २०५२/५३ को बजेट प्रस्तुत गर्दा आर्थिक स्थायित्व तथा आर्थिक उदारीकरणलाई अघि बढाउने, उदारीकरणबाट प्राप्त उपलब्धिहरूलाई विपन्न समुदायमा तथा ग्रामीण क्षेत्रमा प्रवाहित गरी रोजगारीका अवसरहरूको सिर्जना गर्ने र मानव संसाधनको विकास गर्ने, “गाउँको अधिकार गाउँलाई” नै प्रदान गर्ने, समाजका असहाय, अशक्त तथा पिछडिएका निमुखा नागरिकहरूलाई आर्थिक तथा सामाजिक सुरक्षा प्रदान गर्ने, सीमित साधनलाई उच्च प्राथमिकताका क्षेत्रहरूमा प्रवाहित गर्ने, अनुत्पादक सरकारी खर्चमा नियन्त्रण गरी दिगो आर्थिक विकासको अवधारणा अवलम्बन गर्ने र राजस्व प्रशासनलाई सुदृढ, सक्षम, सरल र पारदर्शी बनाई आन्तरिक साधनको परिचालन बढाउने जस्ता उद्देश्यहरू लिएको थिए । बजेटका यी उद्देश्यहरूको सांदिर्भिकता आज पनि उतिकै छ । त्यसैले आगामी आर्थिक वर्षको आय व्यय अनुमान तयार गर्दा यिनै उद्देश्य प्राप्तिको क्रममा चालू वर्षमा प्राप्त अनुभवहरू श्री ५ महाराजाधिराजबाट शाही सम्बोधन मार्फत बक्स भएको श्री ५ को सरकारको नीति तथा कार्यक्रमका साथै आठौँ पञ्च वर्षीय योजनाले स्थापित गरेका उद्देश्यहरूलाई मार्गदर्शनको रूपमा लिएको छु ।
- १६ त्यस्तै, बजेट तर्जुमाका समयमा माननीय सांसदहरूबाट व्यक्त सुझावहरू, वृद्धिजीवी तथा विभिन्न क्षेत्रका महानुभावहरूबाट प्राप्त सुझावहरू, गत वैशाख महिनामा पेरिसमा सम्पन्न नेपाल सहायता समूहको दशौँ बैठकको अवसरमा नेपालको विकासमा सहयोग पुऱ्याउँदै आएका दातृ राष्ट्र तथा संघ संस्थाहरूबाट व्यक्त सुझाव, हा आवश्यकता तथा प्राथमिकताहरूलाई पनि मैले मार्गदर्शकको रूपमा लिएको छु जस अनुसार आगामी आर्थिक वर्षको बजेटको उद्देश्यहरू निम्न वमोजिम तर्जुम गरेको छु ।
- (क) आर्थिक सुधार कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिई उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने,
- (ख) वेरोजगारी समस्या समाधानको लागि सीप विकास र रोजगारीका अवसरहरू वृद्धि गर्दै लैजाने,
- (ग) आर्थिक उपलब्धिहरूलाई समाजमा निम्न आय भएका वर्ग तथा क्षेत्रतर्फ प्रवाहित गर्दै गरीबी निवारणका ठोस कार्यक्रम अघि बढाउने,
- (घ) ग्रामीण अर्थतन्त्रको सुदृढीकरणको निमित्त विकेन्द्रीकरण र ग्रामीण सशक्तिकरण कार्यक्रमलाई अगाडी बढाउने,
- (ङ) वित्तीय सन्तुलन तथा आर्थिक अनुशासन कायम गर्ने ।

(क) आर्थिक सुधार कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिई उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने,

सभामुख महोदय,

१७

आर्थिक परिसूचकहरु र हालको आर्थिक स्थितिको विश्लेषण गर्दा समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम राख्दै उच्च आर्थिक वृद्धि दर हासिल गर्ने नीतिलाई अझ सुदृढ गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिएको छ। यस सन्दर्भमा, वित्तिय सन्तुलन कायम राख्ने, मूल्य वृद्धिलाई नियन्त्रण गर्ने, आन्तरिक ऋण नियन्त्रण गर्ने तथा मौद्रिक व्यवस्थामा सुधार गर्ने जस्ता नीतिहरुमा अझ बढी जोड दिइने छ।

१८

सरकारले अवलम्बन गर्दै आएको उदार, खुला र बजारमुखी आर्थिक सुधारको फलस्वरूप आर्थिक कृयाकलापमा संख्यात्मक र गुणात्मक वृद्धि भएका छन् र अर्थतन्त्र सही दिशातर्फ उन्मुख भएको छ। अतः यस्तो नीति र आर्थिक सुधारको प्रक्रियालाई निरन्तरता प्रदान गरी प्राप्त आर्थिक विकासलाई दिगो र सुदृढ बनाउन प्रयास गरिने छ। साथै, उदार आर्थिक नीतिले ल्याउन सक्ने विकृति र उपचलनलाई नियन्त्रण गर्न पनि सरकार सचेत र प्रतिबद्ध छ।

१९

आर्थिक क्रियाकलापको ठूलो अंश ग्रामीण क्षेत्र, त्यसमा पनि निर्वाहमुखी कृषिमा सीमित रहेको परिप्रेक्ष्यमा कृषिक्षेत्रको विकासलाई प्राथमिकता दिनु अत्यावश्यक भएको छ। कृषि विकासको वृद्धिदरलाई तीव्र पार्न र यसको व्यवसायिकताको लागि हालै तयार पारिएको दीर्घकालीन कृषि विकास योजनाको आधारमा आवधिक कृषि विकास लगानी योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिने छ। यस अन्तर्गत सिंचाई विकास, मल आपूर्ति, ग्रामीण विद्युतिकरण, ग्रामीण सडक र उत्पादकत्व वृद्धि गर्न नयाँ प्रविधि प्रयोग गर्ने कार्यक्रमहरु अगाडि बढाईने छ।

२०

उद्योगहरुलाई उत्पादकत्व बढाउन तथा प्रतिस्पर्धात्मक एवं निकासीमूलक हुन प्रोत्साहन गरिने छ। उद्योग क्षेत्रमा स्वदेशी तथा विदेशी लगानी प्रोत्साहन गर्ने कार्यलाई व्यापक गरिने छ। यसै सन्दर्भमा भर्खरै भारत सरकारसंग नेपाली वस्तुहरुको लागि भारतीय बजार प्रवेश सम्बन्धी भएको समझदारी अनुसार नेपालमा प्रशोधनभै उत्पादन गरिएका औद्योगिक वस्तुहरुलाई नेपालले जारी गरेको उत्पात्ति प्रमाणपत्रको आधारमा वस्तुगत सम्मिश्रण (Material Content) को शर्त वेगरनै भारतीय बजारमा विना भन्सार महशुल र विना रोकतोक प्रवेश सुविधा मिल्नेछ। यसले गर्दा भारतीय बजारका लागि नेपालमा असिमित औद्योगिक उत्पादन वृद्धिको ढोका खुल्नेछ।

२१

पर्यटन, जलश्रोत र केही निकासी योग्य वस्तुहरु र सेवामा नेपालको तुलनात्मक लाभ रही आएको छ। पर्यटनतर्फ प्रवर्द्धन कार्यलाई अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रचार प्रसार गर्दै सन् १९९८ लाई नेपाल दर्शन वर्ष (Visit Nepal Year, 1998) को रुपमा भव्यताकासाथ मनाउन आवश्यक प्रवर्द्धन, तयारी तथा पूर्वाधारको व्यवस्था गरिने छ। पर्यटन प्रवर्द्धन कोष मार्फत निजीक्षेत्रको सहभागितामा अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा प्रवर्द्धनात्मक कार्य सञ्चालन गरिने छ। पर्यटन प्रवर्द्धनको निमित्त सूचना प्रवाहको अहम् भूमिकालाई विचार गरी आगामी आर्थिक वर्षदेखि पर्यटक उद्गम बजारहरुमा भू-उपग्रह प्रविधिमा आधारित सूचना प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ। पर्यटन विकास एवं प्रवर्द्धन गर्न निजी क्षेत्र समेतको प्रतिनिधित्व हुने गरी नेपाल पर्यटन बोर्ड गठन गरिनेछ।

२२

त्यसैगरी, वायु सेवा सञ्चालन गर्ने नेपाली कम्पनीहरुलाई विदेशमा सेवा सञ्चालन गर्न स्वीकृति दिन कानूनी पूर्वाधार तयार गरी सम्बद्ध पक्षसंग सम्झौता गरिने छ। त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको संचालन समयलाई विस्तार गरी चौविसै घण्टा विमानस्थल संचालन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ। यसबाट हाल जहाजको उडान संख्या र यात्रुवाहन क्षमतामा परेको चाप कम भई पर्यटकहरुको संख्यामा वृद्धि हुनेछ।

२३

विश्व बजारमा नेपाली वस्तु र सेवाको निर्यात वृद्धि गराउन निजीक्षेत्र समेतको सहभागितामा एक दीर्घकालीन निर्यात वृद्धि रणनीति (Export Push Strategy) तयार गरिने छ। ऊनी गलैँचा तथा तयारी पोशाकजस्ता सामानहरुको उत्कृष्ट निर्यातकर्ताहरुलाई पुरस्कृत गरिने छ। ऊनी गलैँचामा प्रयोग हुने एजो डाई (azo dye) वातावरणीय दृष्टिकोणले अनुपयुक्त भएको र यसले निकासी क्षेत्रमा पनि प्रतिकूल प्रभाव पार्ने देखिएकोले सोको पैठारीमा आजैका मिति देखि प्रतिबन्ध लगाएको छ।

२४

तयारी पोशाक, ऊनी गलैँचा तथा कृषिमा आधारित निर्यातमूलक वस्तुहरुको पृष्ठ आर्थिक सम्बन्ध (Backward linkages) लाई विकसित गर्दै लगेर समष्टिगत अर्थ व्यवस्थाको विकास गर्ने क्रममा नीतिगत र प्रक्रियागत सुधार गरी कच्चा पदार्थको आपूर्ति, प्रविधि तथा जनशक्ति विकासको कार्यलाई प्रोत्साहन दिइने छ। शत प्रतिशत निर्यात हुने उत्पादनहरुमा प्रयोग हुने कच्चा पदार्थ तथा अर्ध तयारी वस्तुमा लाग्ने विक्रीकर लगायतका अन्यकरहरु निकासी सरह (deemed export) छुट दिइनेछ।

- २५ कृषिमा आधारित निर्यात दिगो हुने हुनाले कृषि क्षेत्रका निकासीयोग्य वस्तुहरूको उत्पादन, प्रशोधन र निकासीमा विशेष जोड दिईनेछ । चाँडै सडिगली जाने तर उच्च मूल्यका कृषिजन्य उत्पादन पनि समुद्रपार मूलुकहरूमा निकासी हुन थालेको सन्दर्भमा निकासीकर्ताहरूलाई थप प्रोत्साहन दिन र सामान विग्रन सक्ने जोखिमलाई कम गरी सुरक्षाको सुविधा प्रदान गर्न त्रिभुवन विमानस्थलमा शीत गृह (Cold Storage) र रेफ्रिजरेसन प्लान्ट राख्न भंसार क्षेत्रमा निजी क्षेत्रलाई स्थान उपलब्ध गराईनेछ । निर्यातकर्ताहरूलाई छिटो र छरितो सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले त्रिभुवन विमानस्थल भंसारमा खुल्ला मार्ग (Green Channel) को व्यवस्था पनि आगामी आर्थिक वर्ष देखि लागु गरिनेछ । नेपाली कृषिजन्य वस्तुहरूलाई आन्तरीक एवं वाह्य बजारमा प्रतिस्पर्धात्मक बनाउन चाहिने औजार, प्याकिङ सामग्री र यस्तै आवश्यक अन्य सामानहरू आयात गर्न थप सुविधा प्रदान गरिनेछ । त्यसैगरी, निर्यातकर्ताहरूलाई सरल व्याजमा विदेशी मुद्रामै ऋण उपलब्ध गराउने व्यवस्था समेत गरिनेछ ।
- २६ कृषिजन्य वस्तुहरूको उत्पादन र निकासी वृद्धि गर्न अर्थोडक्स चिया, स्याउ, कच्चा रेशम, अलैची, सूठो, जडीवुटी, कट फ्लावरस, टिस्यु कल्चर जस्ता निकासीयोग्य कृषिजन्य वस्तुहरूको व्यवसायीक खेतीको रूपमा विकास तथा प्रशोधन गर्न सहूलियत दरमा कृषि विकास बैंक मार्फत ऋण उपलब्ध गरिने छ । यसका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकबाट पुनर्कर्जाको नयाँ व्यवस्था समेत मिलाइनेछ । यस्तै निर्यातयोग्य कृषिजन्य वस्तुहरूको उत्पादन गर्न चाहने व्यवसायीहरूलाई दीर्घकालीन रूपमा सरकारी जग्गा लिजमा उपलब्ध गराइने छ ।
- २७ विद्युतको आपूर्तिमा निरन्तरता र स्थायित्व ल्याउन श्री ५ को सरकार प्रयत्नशील छ । खिम्ती र भोटे कोशी जल विद्युत योजनाको कार्यान्वयनमा निजी क्षेत्र उत्साहवर्द्धक रूपमा संलग्न भईरहेको परिप्रेक्षमा अन्य संभावित आयोजनाको कार्यान्वयनमा पनि निजी क्षेत्रलाई अधिकाधिक रूपमा संलग्न हुन सक्ने वातावरण तयार गर्दै लगिने छ । छिमेकी मुलुक भारतका सीमावर्ती क्षेत्रहरूको विद्युतको मागलाई विचार गर्दा विद्युत निर्यात गर्न सक्ने प्रशस्त्र सम्भावनाहरू रहेका छन् । हालै नेपाल-भारत बीच सम्पन्न विद्युत व्यापार सम्झौताले निर्यात योग्य विद्युत उत्पादनलाय प्रोत्साहन गर्ने विश्वास गरिएको छ ।
- २८ विदेशी लगानी आकर्षण गर्न स्थीरपूजी लगानीमा दुई करोडको बन्देज हटाउनेतर्फ गत वर्षको बजेटमा व्यक्त गरिएको प्रतिबद्धता अनुरूप विदेशी लगानी तथा प्रविधि हस्तान्तरण ऐनमा संशोधन भैसकेको छ । विदेशी पूजी, आधुनिक प्रविधि, व्यवस्थापन र प्राविधिक सीपको अधिकतम उपयोग गर्ने क्रममा वैदेशिक लगानीलाई प्रोत्साहित गर्ने बहुराष्ट्रिय निगम र संयुक्त लगानीका व्यासायहरू प्रवर्द्धन गर्न कम्पनी सम्बन्धी कानून, क्षतिपूर्ति सम्बन्धी कानून एवं वौद्धिक सम्पत्ति सम्बन्धी कानूनमा समसामयिक सुधार गरिने छ । औद्योगिक व्यवसाय ऐनमा सुधार गरी उद्योगलाई लगाइने कर प्रणालीलाई पुनरावलोकन गरी औचित्यपूर्ण बनाइनेछ । “एक द्वार प्रणाली” मार्फत उद्योगलाई प्रदान गर्दै आएको सुविधाहरूलाई प्रभावकारी रूपमा विस्तार गरी स्वदेशी तथा विदेशी लगानीकर्ताहरूलाई खानेपानी, विद्युत, सञ्चार जस्ता आधारभूत सेवाहरूको सुविधा पनि एकद्वार प्रणालीबाट नै उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- २९ नेपालको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारलाई सरल, सुगम र सुविधायुक्त बनाउन वीरगन्जमा शुरु गरिएको सुख्खा बन्दरगाह स्थापना सम्बन्धी कार्यलाई आगामी आर्थिक वर्षमा वित्तीय सहयोग समेत जुटाई ठोस रूपमा अघि बढाइने छ ।
- ३० सूचना प्रविधि तथा कम्प्यूटर सफ्टवेयरलाई निजीक्षेत्रको सहभागितामा उद्योगको रूपमा स्थापित गरी अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा निर्यात बढाउन चालू आर्थिक वर्षको बजेट वक्तव्यमा प्रस्तावित सूचना प्रविधि पार्कको स्थापना निमित्त स्थल छनौट गर्ने छनौट गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ । आगामी आर्थिक वर्षमा यस सम्बन्धी पूर्वाधार विकासको कार्य अघि बढाइने छ ।
- ३१ समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वको निमित्त मौद्रिक नियन्त्रण अवलम्बन गर्दा निजी क्षेत्रको आर्थिक क्रियाकलाप कुण्ठित हुन नपाओस् भन्ने दृष्टिले यस क्षेत्रतर्फ प्रवाहित हुने बैंक कर्जा यथेष्ट हुन सक्ने गरी मौद्रिक उपायहरू कार्यान्वयनमा ल्याइने छन् । यस क्रममा, सरकारी बजेट घाटालाई वाञ्छित सीमाभित्र राखी घाटा पूर्ति गर्न गैह्र बैकिङ्ग क्षेत्रबाट वित्तीय साधन परिचालन गरिनेछ ।
- ३२ सन्तुलित बजेट र चुस्त मौद्रिक नीतिको माध्यमबाट समष्टिगत मागलाई नियन्त्रण गरी शोधनान्तर स्थितिलाई अनुकूल बनाउने र विदेशी विनिमय संचितिको स्थितिमा सुधार ल्याउनेतर्फ थप प्रयास गरिनेछ । विदेशी मुद्राको अपचलन हुन नदिन प्रतित-पत्र छानविन आयोगले दिएको सुझावलाई समेत ध्यानमा राखी भंसार र बैकिङ्ग प्रणाली बीच कम्प्यूटर सूचना पद्धतिको व्यवस्था गरी अनुगमन र नियन्त्रण प्रणालीलाई सुदृढ तुल्याइने छ ।
- ३३ उदार अर्थनीतिको फलस्वरूप बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्यामा वृद्धि भई हालसम्म ३५ वटा वित्त कम्पनीहरू स्थापित भई सकेका छन् भने अरु थप स्थापना हुने तरखरमा छन् । यस क्रममा नयाँ खोलिने बैंकहरूले लगानी गर्नु पर्ने न्यूनतम पूजी आधारमा वृद्धि गरिउको हुंदा सञ्चालनमा आइसकेका वाणिज्य बैंकहरूको पूजी पनि आगामी पाँच वर्ष भित्र वृद्धि गरि नयाँ बैंकहरूको समकक्षमा पुऱ्याइने व्यवस्था गरिनेछ । यसबाट बैंकहरूको तरलतामा वृद्धि हुन गई निक्षेपकर्ताहरूको हित संरक्षण गर्न र ठूला आयोजनाहरूका लागि स्वदेश भित्रकै बैकिङ्ग प्रणालीबाट साधन प्रवाह गर्न समेत सघाउ पुग्नेछ । वित्त कम्पनीहरूको क्रियाकलाप अर्थ व्यवस्थाको समग्र आवश्यकता अनुरूप हुने गरी सञ्चालन गराउन आगामी आर्थिक वर्षदेखि वित्त कम्पनीहरूको पूजीको आधार बढाउन र निरीक्षण तथा अनुगमन प्रणालीलाय अझ सुदृढ तथा प्रभावकारी बनाउन नेपाल राष्ट्र बैंकले निश्चित कार्यक्रम तर्जुमा गरी लागु गर्नेछ ।

- ३४ ग्रामीण जनसमुदायलाई बैकिङ्ग सुविधा उपलब्ध गराउन मुनाफा स्थितिमा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी ग्रामीण क्षेत्रमा बैकिङ्ग सुविधा क्रमशः विस्तार गर्न बाणिज्य बैकहरूलाई प्रोत्साहित गरिने छ । कृषि विकास बैकलाई पनि ग्रामिण क्षेत्रमा बैकिङ्ग कारोबार वृद्धि गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । यी कदमहरूबाट बचत परिचालनमा थप महत्त पुग्ने विश्वास गरिएको छ ।
- ३५ विदेशमा, खासगरी मध्यपूर्व र दक्षिण पूर्वी एसियामा काम गर्न जाने नेपालीहरूको संख्यामा निरन्तर वृद्धि हुँदै गएकोमा नेपालीहरूले त्यहाँ आर्जन गर्ने आय स्वदेश पठाउने संस्थागत र भरपर्दो व्यवस्था नभएकोले रकम ट्रान्सफर गरी नेपाल पठाउने बैकिङ्ग व्यवस्थालाई प्रोत्साहित गरिनेछ । यसबाट देशको परिवर्त्य विदेशी मुद्राको आर्जनमा वृद्धि हुने तथा विदेशमा काम गर्ने नेपाली कामदारलाई सुविधा पुग्न जानेछ ।
- ३६ नेपाललाई अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय केन्द्रको रूपमा विकसित गर्न सक्ने प्रशस्त संभावनाहरू रहेको कुरा गत वर्षको बजेट बक्तव्यमै मैले उल्लेख गरेको थिएँ । यस क्रममा अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय कारोवार सम्बन्धी व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक यसै अधिवेशनमा प्रस्तुत गरिने कुरा अवगत गराउन चाहन्छु ।
- ३७ धितोपत्र बजारमा देखिएको उतार चढावमा सुधार ल्याई जनविश्वास अभिवृद्धि गर्न बजारसंग सम्बद्ध निकायहरूको जिम्मेवारी बृद्धि गरी सूचना प्रणालीमा सुधार गरिने छ । धेरै जना साना लगानीकर्ताले लगानी गरी विकास गरेको एन.सि.एम. म्यूचुअल फण्डको व्यवस्थापनमा भएको समस्याले गर्दा लगानी कर्ताले व्यहोनु परेको नोक्सानलाई ध्यानमा राखी यस म्यूचुअल फण्डलाई उद्धार र पुनसंरचना गरी चाँडै नै खरिद विक्रीको व्यवस्था संचालनमा ल्याइनेछ । धितोपत्र बोर्डलाई अनुगमन, रेखदेख र व्यवस्थापन गर्ने कार्यमा बढि सक्षम गराइने छ र पूंजी बजारसंग सम्बद्ध निकायहरूको नियमन (regulation) लाई प्रभावकारी बनाउन विधेयक तर्जुमा गरी सदन समक्ष प्रस्तुत गरिनेछ ।
- ३८ ट्रष्ट फण्ड, कण्ट्री फण्ड आदि अप्रत्यक्ष लगानी संवाहक (Indirect Investment Vehicles) का माध्यमबाट विदेशी लगानीकर्ताहरूलाई संगठित संस्थाको पूंजीको २५% सम्म लगानी गर्न पाउने व्यवस्था गरी सकिएको छ । पूंजीबजार सेवामा संयुक्त लगानीको ढोका खुला गर्ने यो नीतिको ठोस कार्यान्वयनबाट धितोपत्र बजारमा अनुकूल प्रभाव परी पूंजी बजारको गतिविधिमा सकारात्मक वृद्धि हुनेछ भन्ने विश्वास मैले लिएको छु ।
- ३९ निजीकरण कार्यक्रमको दोस्रो चरण समाप्त भईसकेको हुँदा आगामी आर्थिक वर्षदेखि तेस्रो चरणको कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । निजीकरणका निम्ति संस्थानहरूको छनौट गर्दा संस्थानको कार्य प्रगति, कारोवारको अवस्था, सरकारी क्षेत्रको संलग्नता र थप पूंजी लगानीको आवश्यकता, बजारको स्थिति, एकाधिकार उपभोग, वित्तिय एवं व्यवस्थापन अवस्था जस्ता पक्षको अध्ययन एवं विश्लेषण पश्चात गरिनेछ । उपरोक्त अध्ययनबाट निजीकरण गर्न आवश्यक देखिएका संस्थानलाई क्रमशः निजीकरण गरिनेछ । राष्ट्रिय समाचार समिति तथा गोरखापत्र संस्थान जस्ता संचार माध्यममा पनि निजी क्षेत्रको सहभागिता गराउने प्रकृयाको थालनी गरिनेछ । निजीकरण कार्यक्रममा बढी जनसहभागिता अभिवृद्धि गरी निजीकरणको प्रतिफल ज्यांदा भन्दा ज्यांदा जनतामा प्रवाह हुने व्यवस्था मिलाइनेछ । निजीकरणबाट रोजगारीको स्थिति र मौजुदा कर्मचारीको हितमा प्रतिकूल प्रभाव पार्न दिइने छैन । निजीकरण भइसकेका सार्वजनिक संस्थानहरूको अनुगमन गर्ने कार्य प्रभावकारी बनाइनेछ । तत्काल निजीकरणमा छनौट नहुने संस्थानहरूलाई व्यवसायिक रूपमा संचालन गर्न संचालन खर्चलाई निश्चित सीमा भित्र राख्ने, दरबन्दी लगायत कार्य संचालन प्रक्रियामा पुनरावलोकन गर्ने, आर्थिक अनुशासन कायम हुने गरी हर हिसाव राख्ने, समयमै लेखापरीक्षण गराउने र उत्पादकत्व बढाउने कार्यमा विशेष जोड दिइनेछ ।

(ख) बेरोजगारी समस्या समाधानको लागि सीप विकास र रोजगारीका अवसरहरू वृद्धि गर्दै लगिने

सभामुख महोदय,

४०

कृषिको सघनता र व्यवसायीकरण, औद्योगिकरण, लगानी, सेवाहरू जस्ता क्षेत्रहरूको विस्तारबाट रोजगारीका प्रशस्त नयाँ अवसरहरूको सिर्जना हुन जानेछ । यसरी आर्थिक वृद्धिबाट सिर्जित रोजगारीका अवसर मात्रै स्थायी र निरन्तर हुन सक्छ । तर, बेरोजगारीको समस्या दिनानुदिन चर्को रूपमा बढ्दै गएको छ । यसै सन्दर्भमा रोजगारीको अवसरहरू वृद्धि गर्न विभिन्न लक्षित कार्यक्रमहरू समेत सञ्चालन गर्न आवश्यक भएको छ ।

४१

जनशक्तिलाई बढी सीपमूलक बनाउन सीपमूलक शिक्षा प्रणालीको विस्तार गर्न निजीक्षेत्रका सीपमूलक तालीम संस्था र शिक्षण संस्था, व्यवसायिक शिक्षण प्रतिष्ठानहरूलाई विशेष प्रोत्साहन स्वरूप विभिन्न सुविधाहरू दिइनेछ । यस क्रममा व्यवसायिक प्रशिक्षण केन्द्र तथा प्राविधिक शीपमूलक तालीम केन्द्र आदिलाई आयकर छुट दिइने छ । श्री ५ को सरकारले देशको आवश्यकता र वैदेशिक रोजगारी समेतलाई ध्यानमा राखी तोकेको डकर्मी, सिकर्मी, मेकानिक्स, प्लम्बर, इलेक्ट्रिसियन आदि जस्ता खास किसिमका जनशक्ति तयार पार्ने गैह्र सरकारी वा निजी क्षेत्रका तालीम केन्द्रहरूलाई केही आर्थिक सहायतको पनि व्यवस्था गरिनेछ ।

- ४२ विगतमा वेरोजगारी समस्या समाधानका उद्देश्यले संचालित कार्यक्रमहरु पर्याप्त श्रोत र साधनको अभाव एवम् कार्यान्वयनमा समन्वय तथा प्रतिवद्धताको अभावले आशातीत रूपमा सफल हुन नसकेका परिप्रेक्ष्यमा रोजगारी व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति एवं कार्यक्रम तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन एवं मूल्यांकन तथा अन्तर निकाय समन्वय कायम गर्न केन्द्रीय स्तरमा एउटा उच्चस्तरीय तथा जिल्ला स्तरमा जिल्ला विकास समितिका सभापतिको अध्यक्षतामा जिल्ला समन्वय समिति स्थापना गरिनेछ ।
- ४३ प्रत्येक गाउँ तथा नगर विकास समितिमा स्थानीय श्रोत, संभाव्यता एवं जनसंख्याको आधारमा वेरोजगार व्यक्तिहरुको छनौट गरी सीपमूलक प्रशिक्षण दिन र तिनलाई वित्तिय एवं प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउन विभिन्न सरकारी, गैरसरकारी एवं वित्तिय संस्थाहरुलाई क्रियाशील बनाई स्वरोजगार क्रियाकलापहरुको श्रृंजना गरिनेछ । यसरी श्रृंजना गरिएका स्वरोजगार क्रियाकलापहरुबाट आगामी आर्थिक वर्षमा ६६,००० वेरोजगारहरु लाभान्वित हुनेछन् । सीप विकास र रोजगार सम्बन्धी यस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा रोजगार दाताहरुको व्यवसायिक संगठनहरुको सहभागितामा तालीम समाप्ति पछि निश्चित रूपमा रोजगारी प्राप्त हुने व्यवस्था गरिनेछ । ठूला ठूला निर्माणका परियोजनाहरुलाई आवश्यक पर्ने सीपलाई ध्यानमा राखी तिनका लागि छुट्टै अल्पकालीन तालीमको समेत व्यवस्था मिलाइनेछ । यस्ता परियोजनाहरुलाई आवश्यक पर्ने खास किसिमको शीपका लागि पूर्व स्वीकृति लिई तालीम दिने गैह्र सरकारी वा निजी संस्थालाई सरकारले आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराउनेछ । केही वर्ष यतादेखि बढ्दै गएको जिल्लास्तरीय लगानीलाई ध्यानमा राख्दा रोजगारी वृद्धि गरी गरिवी निवारणका लागि श्रममूलक प्रविधिलाई प्रोत्साहन दिनु पर्ने जरुरी देखिएको छ । यस सन्दर्भमा खासगरी सडक निर्माणको लागि डोजर लगायतका ठूला संयन्त्रालय क्रमशः निरुत्साहित गरी श्रममूलक प्रविधिलाई जोड दिने नीति अपनाइने छ ।
- ४४ विदेशमा रोजगारीका अवसर वृद्धि गर्न तथा विदेशस्थित नेपाली कामदारको हकहितको सुरक्षा गर्न कूटनैतिक संस्थागत निकायहरुलाई सक्रिय तुल्याइनेछ ।
- ४५ वर्तमान संयुक्त सरकारले सुरु गरेको स्वरोजगारका लागि वैकिङ्ग क्षेत्रबाट दिई आएका ऋण तथा परियोजना नै धितो राखि सरल ढंगबाट प्रदान गरिने ऋण कार्यक्रमलाई ग्रामीण क्षेत्रमा विस्तार गरिने छ । पशु स्वास्थ्य केन्द्र तथा स्वास्थ्य केन्द्र खोल्न पशु स्वास्थ्य कार्यकर्ता तथा स्वास्थ्य कर्मीहरुलाई प्रदान गरिने सुविधायुक्त ऋण र यस्तै अन्य स्वरोजगारका लागि दिइने ऋणलाई पनि अभि क्रियाशील र प्रभावकारी बनाइनेछ ।
- ४६ वि.सं. २०५७ सालसम्ममा देशमा प्राथमिक शिक्षा सर्व सुलभ गर्ने अठोट समेतका क्रममा प्राथमिक शिक्षाको विकास र विसतारमा विशेष जोड दिइनेछ जस अन्तर्गत आगामी आर्थिक वर्ष चालीस जिल्लाहरुको केही नगरपालिका तथा गाउँ विकास समितिहरुमा परिक्षणको रूपमा अनिवार्य र निःशुल्क प्राथमिक शिक्षा लागू गरिनेछ ।
- ४७ चालू आर्थिक वर्षमा साक्षरता कम भएका र खाद्यान्न अभाव भएका आठ जिल्लामा प्राथमिक विद्यालयमा अध्ययन गर्ने छात्र छात्राहरुलाई विश्व खाद्य कार्यक्रमको सहयोगमा दिउंसोको खाजा उपलब्ध गराइदैं आएको छ । यो कार्यक्रमको प्भावकारिताको मूलयंकन प्रतिवेदन प्राप्त भएपछि यसलाई अन्य जिल्लाहरुमा समेत विस्तार गर्दै लगिनेछ । बालिकाहरुको शैक्षिक अवस्था निम्न रहेका र महिला साक्षरता कम भएको अछाम, डोटी, बाजुरा, बझाङ्ग, हुम्ला, जुम्ला, कालीकोट, जाजरकोट, डोल्पा र मुगु जिल्लामा विपन्न वर्गका बालिकाहरुलाई प्राथमिक तहसम्म विद्यालय जान प्रोत्साहनको रूपमा सुरु गरिएको छात्रा भत्तालाई आगामी आर्थिक वर्षमा समेत कायमै राखिनेछ ।
- ४८ छरिएर रहेका विविध जनजाति तथा तिनीहरुको भाषा, संस्कृति, रीतिरिवाज र परम्पराहरु राष्ट्रको अमूल्य निधि भएकोले तिनीहरुको अध्ययन, अनुसन्धान, संरक्षण एवं सम्बर्द्धन गर्ने जस्ता कार्यक्रमहरु आगामी आर्थिक वर्षदेखि प्रभावकारी रूपले संचालन गरिनेछ । दलित र पिछडिएका जनजातिको कार्यक्रमहरुलाई अरु सुदृढ बनाइने छ ।
- ४९ निजी क्षेत्रको प्रतिस्पर्धात्मक सहभागिता अभिवृद्धि गर्दै उद्योग क्षेत्रमा थप रोजगारीका अवसरहरु सिर्जनाको कार्यलाई उत्प्रेरित गर्न आगामी आर्थिक वर्षदेखि प्रत्येक विकास क्षेत्र अन्तर्गत सबभन्दा धेरै प्रत्यक्ष रोजगारी प्रदान गर्ने उद्योगलाई सम्मान गर्न क्षेत्रिय रोजगार प्रवर्द्धन पुरस्कार तथा सबभन्दा धेरै प्रत्यक्ष रोजगारी प्रदान गर्ने उद्योगलाई सम्मान गर्न राष्ट्रिय स्तरमा एउटा राष्ट्रिय रोजगार प्रवर्द्धन पुरस्कारको स्थापना गरिनेछ ।

(ग) आर्थिक उपलब्धिलाई समाजका निम्न आय भएका वर्ग तथा क्षेत्रतर्फ प्रवाहित गर्दै गरीवी निवारणका ठोस कार्यक्रम अघि बढाउने

सभामुख महोदय,

- ५० आधुनिक अर्थतन्त्र र ग्रामीण अर्थतन्त्र मिश्रित द्वैध आर्थिक संरचना युक्त हाम्रो अर्थ व्यवस्थामा आधुनिक क्षेत्रमा निजीक्षेत्रको पूँजी, साधन र शक्तिलाई प्रतिस्पर्धात्मक रूपमा परिचालन गरी विश्व अर्थ व्यवस्थासंग एकीकृत गर्दै जाने आवश्यकता रहेको छ भने ग्रामीण आर्थिक व्यवस्थातर्फ उत्पादनशील रोजगारीका अवसरहरु श्रृंजना गरी गरीवीको रेखामुनि रहेका जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने नीति तथा कार्यक्रमलाई प्राथमिकता दिनु पर्ने स्थिति छ । आर्थिक वृद्धिका उपलब्धिहरु स्वतः

तल्लोतहमा प्रवाहित हुन्छ भन्ने मान्यता र केन्द्रीयस्तरबाट गरीबजनताको लागि योजना तथा कार्यक्रम बनाउने परिपाटीबाट ग्रामीण जनताको सहभागिता न्यूनहुन गई सरकारी लगानीको अपेक्षित प्रतिफल गरिवीबाट पीडित जनसमुदायसम्म पुऱ्याउन कठिन भएको अनुभव छ । तसर्थ गरिवी निवारणका निमित्त अपनाइएका रणनीति र कार्यक्रमहरूको पुनरावलोकन गरी स्थानीय जनताको सहभागितामा नै कार्यक्रमहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नु आजको आवश्यकता भएको छ ।

- ५१ विपन्न ग्रामीण समुदायको जीवनस्तर उच्च गर्न कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्वमा वृद्धि गरी कृषिमा आधारित रोजगारीका अवसरलाई सुदृढ गर्नु पर्ने हुन्छ । यसको निमित्त कृषिलाई व्यवसायको रूपमा विकास गरी कृषि क्षेत्रको विविधकरणमा जोड दिइनेछ ।
- ५२ ग्रामीण क्षेत्रमा उत्पादन क्षेत्र देखि बजारसम्मको सडक, पुल, सिंचाईकृलो, ग्रामीण विद्युतिकरण जस्ता पूर्वाधारहरूको विस्तारबाट विपन्न ग्रामीण जनताको रोजगारीको अवसरहरू बढाउन प्राथमिकता दिइनेछ । यस्ता ग्रामीण आधारभूत संरचनाको निर्माण कार्यमा जनसहभागिता जुटाउन लागत सहभागिताको अवधारणालाई कार्यरप दिइने छ । ग्रामीण पूर्वाधार विकास गर्न हाल संचालनमा रहेको “कामका लागि खाद्यान्न” कार्यक्रमलाई अरु १० जिल्लाहरूमा विस्तार गरिनेछ ।
- ५३ गरिवी निवारणको लागि सरकारी खर्च तथा वैदेशिक सहायताको कम्तीमा वीस/वीस प्रतिशत आधारभूत शिक्षा, आधारभूत स्वास्थ्य र ग्रामीण खानेपानी परियोजनाहरूमा लगानी गर्ने नीतिलाई २०/२० को अवधारणा अनुरूप क्रमिक रूपमा अवलम्बन गरिनेछ । यसबाट लगानी मानवीय तथा भौतिक पूंजीको वृचितर्फ प्रवाहित हुँदै जाने छ ।
- ५४ आगामी आर्थिक वर्षमा गरिवी निवारणको लक्षित कार्यक्रम अन्तरगत अधिराज्यका ५ विकास क्षेत्र अन्तरगतका कम्तीमा १/१ वटा गाउँ विकास समितिको छनौट गरी त्यहाँको गरिवीको रेखामुनी रहेका परिवारलाई १ वर्ष भित्र सो रेखामाथि उकास्न आवश्यक साधन र प्रविधि पुऱ्याई नमूना कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । यसबाट प्राप्त अनुभवको आधारमा यस्तो कार्यक्रमलाई क्रमशः विस्तार गर्दै लगिनेछ । यस कार्यक्रममा श्री ५ को सरकारको स्वामित्वमा रहेका बैंकहरू, गौमीण विकास बैंक तथा गैह्र सरकारी संस्थाहरूको समेत सहयोग लिइनेछ । गरिवीको रेखामुनी रहेका परिवारहरूलाई सधैँ सरकारी सहयोग तथा अनुदानमा आश्रित गराउनु भन्दा स्वरोजगार र आयवृद्धिका कार्यक्रम संचालन गरी उनीहरूलाई आत्मनिर्भर र स्वावलम्बी बनाउनेतर्फ जोड दिइनेछ ।
- ५५ अशिक्षा, रोग र पछ्यौटेपनबाट ग्रस्त अधिकांश नेपाली महिलाहरू सम्पत्ति र रोजगारी जस्ता आर्थिक श्रोका अवसरहरूको पहुँचबाट अझै निकै टाढा छन् । तिनलाई विकासको मूल प्रवाहमा ल्याउन, उत्पादनशील रोजगारी प्रदान गर्न, र गरिवी एवं पछ्यौटेपनबाट मुक्ति दिलाउन स्थानीय विकास मन्त्रालयको महिला विकास कार्यक्रम र ग्रामीण विकास बैंक अन्तरगतका कार्यक्रमहरूलाई सुदृढ र विस्तारित गरिनुको साथै कृषि विकास बैंक मार्फत महिला विकास कार्यक्रम संचालन गरिने छ । महिलाहरूका निमित्त लक्षित उत्पादनशील कर्जा, लघु कर्जा तथा यस्तै किसिमका कर्जा कार्यक्रमहरूको प्रतिफल सकारात्मक देखिएकोले आगामी वर्ष यी कार्यक्रमहरूलाई निरन्तरता प्रदान गरिनेछ । कृषि विकास बैंकमार्फत् ऋण लिएका कृषकहरूमध्ये समयमै ऋण तिर्ने व्यक्तिहरूलाई हरित पत्र (Green Card) जारी गरिनेछ । यस्तो कार्ड प्राप्त गर्ने कृषकहरूलाई बैंकले तुरुन्त ऋण उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ । यस्तो व्यवस्था अन्य ग्रामीण बैंकहरूमा पनि क्रमशः लागू गर्दै लगिनेछ ।
- ५६ आगामी दुई वर्षभित्र कमैया प्रथाको अन्त्य गरी उनीहरूलाई वसोवास, रोजगारी एवं आय आर्जनको अवसर उपलब्ध गराउन विशेष कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । यसको लागि एक कमैया ऋण मोचन कोषको स्थापना गरिने छ । त्यस्तै प्रजा जाति, आदिवासी तथा दलित जातिको उत्थानको निमित्त हाल संचालनमा रहेका कार्यक्रमहरूलाई अझ ठोस र प्रभावकारीरूपमा संचालन गरिनेछ भने थप कार्यक्रमहरू समेत तर्जुमा गरी संचालन गरिनेछ । यस कार्यमा संभव भएसम्म गैरसरकारी एवं निजी संघ संस्थाहरूको संलग्नता कायम गरिनेछ ।
- ५७ देशको अधिकांश गरिवी ग्रामीण र दुर्गम क्षेत्रमा रहेको छ । दुर्गम क्षेत्रलार्थ विकासको मूल धारामा नल्याएसम्म त्यस क्षेत्रमा गरिवीको निराकरण हुन सक्तैन । तर दुर्गम क्षेत्र विकासको अवधारणा शुरु भएको लामो समयपछि पनि देशको विकास प्राथमिकता र कार्यक्रमहरूमा दुर्गम क्षेत्रका आवश्यकताहरू सही ढंगले प्रतिबिम्बित हुन सकेका देखिदैन । तसर्थ दुर्गम क्षेत्रका विकास नीति तथा योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन पक्षहरूमा सम्बद्ध सबै सरकारी निकायहरूको वर्तमान संरचनालाई पुनरावलोकन गरी नयाँ संगठनात्मक व्यवस्था गरिने छ ।
- ५८ पिछडिएका गरिव जनजाति तथा दलित वर्गलाई लक्षित गरी कृषि विकास बैंक मार्फत छानिएका क्षेत्रहरूमा आयमूलक कार्यक्रम संचालन गरी गरिवी निवारणको विशेष कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । यस कार्यक्रममा बाणिज्य बैंकहरू मार्फत विपन्न वर्गमा लगानी गर्नु पर्ने रकम उपलब्ध गराउने व्यवस्था पनि गरिनेछ ।
- ५९ ग्रामीण विकास बैंकबाट संचालित वैकिङ्ग कार्यक्रम अन्तर्गत गरिव समुदायमा सुलभ कर्जा प्रवाहित भई लगभग ४० हजार परिवार लाभान्वित भैसकेका छन् । यस बैंकबाट ग्रामीण क्षेत्रका महिला एवं सीमान्त किसानहरूलाई परियोजना धितोको आधारमा प्रदान गरिएको कर्जा, कर्जाको करिव शत प्रतिशत असुली र सृजनात्मक तथा स्वावलम्बी भावनाको विकास गरी सामाजिक तथा आर्थिक उन्नतिका लागि खेलेको भूमिकालाई दृष्टिगत गरी ग्रामीण विकास बैंकको कार्यक्रमलाई पहाडी

जिल्लाहरूमा समेत विस्तार गर्दै लगिने छ । ग्रामीण विकास बैंकको श्रोत परिचालनमा प्रभावकारिता ल्याउन ग्रामीण विकास बैंकको आधार पूंजीमा वृद्धि गरिनेछ । ग्रामीण विकास बैंक र यस्तै ग्रामीण समुदायमा कर्जा प्रवाह गर्ने गैर सरकारी संस्थाहरूको गतिविधि एवं क्रियाकलापलाई समन्वयात्मक ढंगले सञ्चालन गर्न दुवै क्षेत्रको प्रतिनिधित्व हुने गरी केन्द्रीयस्तरमा एक उच्चस्तरीय समन्वय समिति पनि गठन गरिनेछ ।

- ६० साना तथा सीमान्त परिवारकालागि वन क्षेत्रबाट पनि आय तथा रोजगारका अवसर बढाउन जडिबुटी उत्पादन तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम संचालन जोड दिइनेछ । त्यस्तै भूमि सुधार सम्बन्धी सम्पूर्ण कार्यक्रमलाई अरु प्रभावकारी बनाउन र भूमिको स्वामित्व सम्बन्धी विद्यमान विसंगतिको निराकरण गर्न संसदको यसै अधिवेशनमा विधेयक पेश गरिनेछ । यसै क्रममा वास्तविक जग्गा विहीन जनसमुदायहरूको निमित्त सुकुम्बासी बसोबास कार्यक्रमलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी रूपमा संचालन गरिनेछ ।
- ६१ गरिवी निवारणको कार्यक्रम अन्तर्गत साना किसान विकास आयोजनाहरूको व्यवस्थापन क्रमिकरूपमा किसानहरूको आफ्नै संस्थालाई हस्तान्तरण गरी नजिकका अन्य क्षेत्रमा यसको सेवा विस्तार गर्दै लगिने छ ।
- ६२ देशका कमजोर एवं पिछडिएका वर्गलाई आर्थिक एवं सामाजिक सुरक्षा प्रदान गरी विकासको प्रतिफलमा बहुसंख्यक गरीव, कमजोर एवं पिछडिएका वर्गको पहुँच पुऱ्याई उनीहरूको आर्थिक सुरक्षा सुनिश्चित गर्नेतर्फ वर्तमान सरकार सचेष्ट रहेको छ । यस सन्दर्भमा देशको अर्थतन्त्रले थग्न सक्ने अनुपातमा आर्थिक सुरक्षा प्रदान गर्न केही समयदेखि सुरु गरिएको जेष्ठ नागरिक भत्ता, तथा साठी वर्ष नाघेका असहाय विधवाको निमित्त असहाय भत्ता जस्ता सुरक्षाका कार्यक्रमहरू आगामी आर्थिक वर्षमा समेत कायमै राखिनेछ । त्यस्तै जेष्ठ नागरिकहरू, तथा अशक्त असहायहरूलाई सरकारी अस्पतालमा निःशुल्क स्वास्थ्य सेवा तथा औषधोपचार सुविधा प्रदान गर्ने कार्यक्रमलाई आगामी आर्थिक वर्षमा अझ बढि प्रभावकारी बनाइने छ ।

(घ) ग्रामीण अर्थतन्त्रको सुदृढीकरणको निमित्त विकेन्द्रीकरण र ग्रामीण सशक्तिकरण कार्यक्रमलाई अगाडि बढाउने

सभामुख महोदय,

- ६३ ग्रामीण स्वावलम्बन तथा विकास कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालित कार्यक्रमहरूबाट ग्रामीण क्षेत्रमा विकास निर्माणको लहर पैदा भएको छ । तर यी क्षेत्रमा संचालन भएका धेरै आयोजनाहरूलाई प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउन कठिनाई भएको, गाउँ विकास समितिहरूलाई बढी आर्थिक तथा सामाजिक प्रतिफल दिने योजना छान्न गाह्रो भएको तथा कोषको दुरुपयोग हुन सक्ने सम्भावनालाई समेत ध्यानमा राखी श्री ५ को सरकारले यस कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिनुका साथै कोषको परिचालन सम्बन्धमा अनुगमन गर्नेछ र स्थानीय तहको क्षमता अभिवृद्धि, उत्तर दायित्ववहन गर्ने क्षमताको विकास, दक्षता वृद्धि तथा आयोजनाहरूको दिगोपनमा समेत जोड दिने छ ।
- ६४ स्थानीय स्रोत, साधन र प्रविधिको परिचालनद्वारा आत्म निर्भर र टिकाउ विकासको आधार सिर्जना गर्नेतर्फ स्थानीय विकास कार्यक्रमलाई परिशिक्षित गरिनेछ । स्थानीय निकायको उत्तरदायित्व बहन गर्ने क्षमताको वृद्धि गर्न तथा कोषको दुरुपयोग रोक्न कार्यक्रम र खर्चको प्रगति अनुगमन र समयमा लेखापरीक्षणको आधारमा निकास दिने व्यवस्था गरिने छ ।
- ६५ ग्रामीण विकास कोषको २५ प्रतिशत मानव विकास, कल्याण तथा सामाजिक सुरक्षाको लागि खर्च गर्नु पर्ने व्यवस्था कायमै राखिएको छ । यसका अतिरिक्त श्री ५ को सरकारले उपलब्ध गराउने रकम मध्येबाट कमसे कम एउटा कार्यक्रम ग्रामीणस्तरका महिलाहरूले नै सिर्जना गरी उनीहरू प्रत्यक्ष रूपमा लाभान्वित हुने कार्यक्रममा खर्च गर्नुपर्ने व्यवस्था मिलाईने छ ।
- ६६ गाउँलाई विकासको थलो बनाउने श्री ५ को सरकारको प्रतिवद्धता अनुरूप स्थानीय निकायहरूलाई श्रोत साधन एवं अधिकार सम्पन्न बनाउदै केन्द्रमुखी भावनालाई निरुत्साहित गरी साँच्चिकै स्वावलम्बन, स्वशासन र स्वाभिमानको भावना जगाउन तथा ग्रामीण विकासका कार्यक्रमहरूमा ग्रामीण जनताको प्रत्यक्ष सहभागिता अनिवार्य रूपले जुटाउन यस कार्यक्रम सम्बन्धी निर्देशिकामा सुधार र परिमार्जन गरिनेछ । स्थानीय उपभोक्ताले छनौट गरेका आयोजनाको ३० प्रतिशतसम्म रकम सम्बन्धित उपभोक्ताहरूले लगानी गरेमा श्री ५ को सरकारले बाँकी रकम सहयोग पुऱ्याउने नीतिलाई आगामी आर्थिक वर्ष पनि निरन्तरता दिइनेछ । यस्ता कार्यक्रमहरूलाई विकास कोष मार्फत पनि संचालन गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । यस्ता कार्यक्रमहरूलाई ग्रामीण विकास कोष मार्फत पनि संचालन गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । त्यस्तै, स्थानीय निकायहरू, निजी एवं गैर सरकारी संस्थाहरू, सामुदायिक संगठनहरू र उपभोक्ता समुदायको साभेदारीबाट विकास कार्य अगाडि बढाउन कार्यक्रमहरू ल्याइनेछ ।
- ६७ “गाउँको अधिकार गाउँलाई नै ” दिने अवधारणा अनुरूप स्थानीय निकायहरूको अधिकार र जिम्मेवारी स्पष्ट कितान गरी स्थानीय स्वायत्तताको अवधारणालाई मूर्तरूप दिन आवश्यक अध्ययन गरी सुझाव पेश गर्न सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूको अध्यक्षतामा गठित उच्चस्तरीय विकेन्द्रीकरण आयोगले आफ्नो कार्य प्रारम्भ गरी सकेको छ । आयोगको सिफारिश समेतको आधारमा विकेन्द्रीकरण सम्बन्धी विधेयक तर्जुमा गरी सदन समक्ष प्रस्तुत गरिनेछ । चालू आर्थिक वर्षमा अधिराज्यका २५०

गाउँ विकास समितिहरूलाई खानेपानी, शिक्षा, स्वास्थ्य तथा कृषि कार्यक्रमहरूको संचालन गर्ने जिम्मेवारी दिन शुरु गरिनेछ । यो कार्यक्रमलाई क्रमशः विस्तार गरिने छ । यसबाट ग्रामीण सशक्तिकरणको प्रक्रिया अगाडि बढ्ने मैले विश्वास लिएको छु ।

६८. स्थानीय विकासको निम्ति वित्तीय विकेन्द्रीकरणको सिद्धान्त अनुरूप स्थानीय निकायहरूले जग्गाको मालपोत र स्थानीय स्तरका अन्य कर उठाउने र श्री ५ को सरकारबाट परियोजना लागतका आधारमा अनुदान (Matching Fund) दिने जस्ता कार्यहरूलाई निरन्तरता प्रदान गरिनेछ ।
६९. श्री ५ को सरकारको केन्द्रीयस्तरबाट संचालन गरिने विकास आयोजनाहरू तथा गाउँ विकास समितिबाट संचालन गरिने कार्यक्रमहरूमा दोहोरोपन आउन नदिन केन्द्रीयस्तरबाट संचालन गरिदै आएका तर स्थानीय तहबाट नै लागू गर्न सकिने विकास आयोजना तथा आर्थिक तथा सामाजिक विकासका कार्यक्रमहरूलाई विस्तारै स्थानीयतहमा हस्तान्तरण गरिनेछ । यसै क्रममा श्री ५ को सरकारले केन्द्रीयस्तरबाट वितरण व्यवस्था मिलाई आएको जेष्ठ नागरिक भत्ता, विधवा भत्ता तथा अशक्तवृत्ति भत्ता क्रमशः गाउँ विकास समितिहरूलाई नै उपलब्ध गराई वितरण गरिनेछ ।
७०. स्थानीय तहको क्षमता वृद्धि गर्न जनशक्ति विकास तथा तालीममा विशेष जोड दिइने छ । जिल्ला विकास समितिमा कार्यरत कर्मचारीहरूको क्षमता वृद्धि गर्न सबै जिल्ला विकास समितिमा तालीमको व्यवस्था गरिसकिएको छ । अधिराज्यका ७५ जिल्लाकै गाउँ विकास समितिका सचिवहरूलाई लेखा तथा प्रशासनिक विषयको तालीम दिई प्रत्येक गाउँ विकास समितिमा एक जना प्राविधिक सहायक पनि खटाइ सकिएको छ ।
७१. स्थानीय निकायहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न हाल २० वटा जिल्लाहरूमा संचालन भइरहेको सहभागितामूलक जिल्ला विकास कार्यक्रमले स्थानीय निकायहरूको परियोजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्यांकन कार्यको व्यवस्थापन क्षमतामा वृद्धि गर्न खेलेको भूमिकालाई मनन गरी यस कार्यक्रमलाई विस्तार गरी आगामी आर्थिक वर्ष थप २० जिल्लाहरूमा विस्तार गरिनेछ ।

(ड) वित्तीय सन्तुलन तथा आर्थिक अनुशासन कायम गर्ने

सभामुख महोदय,

७२. विगतमा सरकारी क्षेत्रबाट भएका अनुत्पादक लगानी, सरकारी निकायहरूको अनावश्यक विस्तार तथा आन्तरिक एवं वाह्य ऋणका कारणबाट श्रृजना भएका आर्थिक विसंगतिलाई निराकरण गर्न र सीमित श्रोत र साधनको प्रभावकारी परिचालनबाट विकासका आकांक्षाहरू परिपूर्ति गर्नु वर्तमानको एउटा ठूलो चुनौती हो । प्रत्येक वर्ष राजस्व असूलीमा उल्लेखनीय वृद्धि भएता पनि साधारण खर्चको बन्ने र सालबसाली बढ्दै गएको सरकारी दायित्वहरूले हाम्रा विकास लगानीलाई सीमित बनाई दिएको छ । तसर्थ साधारण खर्चलाई एउटा बान्छित सीमाभित्र राखी सक्षम एवं प्रभावकारी वित्तीय व्यवस्थापनद्वारा वित्तीय असन्तुलनलाई न्यून बनाउने उपायहरू अवलम्बन गर्नु अनिवार्य भइसकेको छ ।
७३. उपलब्ध श्रोत र साधनलाई बहुसंख्यक जनताको हीतमा प्रभावकारीरूपमा परिचालन गर्न लगानी तथा प्रतिफलको अनुपातको दृष्टिकोणबाट उपयुक्त देखिएका ग्रामीण विकास , आधारभूत संरचना विकास तथा सामाजिक क्षेत्रका कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकता दिइनेछ । राष्ट्रिय योजना आयोगको संस्थागत सुदृढीकरण गरी क्षेत्रगत रूपमा यस्ता परियोजनाहरूको छनौटमा निरन्तरता कायम गर्न तथा भविष्यमा संचालनमा ल्याइने र संचालन भई रहेका परियोजनाहरूको छनौट तथा मूल्यांकन गर्ने (Screening) क्षमतामा वृद्धि गरिनेछ ।
७४. वित्तीय साधनको अभावमा हाल संचालनमा रहेका परियोजनाहरू समयमा नै सम्पन्न हुन नसकेका परियोजना लागतमा वृद्धि हुने हुँदा नयाँ परियोजनाको कार्यान्वयन गर्दा संचालनमा रहेका परियोजनाहरूलाई प्रभाव नपार्ने गरी वित्तीय साधनको विनियोजन गरिनेछ । परियोजनाहरूको खर्च गर्ने प्रकृत्यामा वैज्ञानिकता, पारदर्शिता तथा निश्चितता ल्याउन साधनले धान्न सक्ने परियोजनाहरू मात्र छनौट गर्न केही पूर्वाधारहरूको विकास गरी गत वर्ष प्रस्ताव गरिएको त्रिवर्षिय चक्र बजेट प्रणाली लागू गरिएको छ । परियोजना कार्यान्वयन स्तरमा देखा पर्ने समस्यालाई समयमा नै निराकरण गर्न अनुगमन तथा मूल्यांकन पद्धतिलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिने छ । ग्रामीण स्वावलम्बन तथा विकास कार्यक्रम अन्तर्गत संचालन गरिने सुक्ष्म परियोजनाहरूमा समेत यो व्यवस्था पैभावकारी रूपमा अवलम्बन गर्न आवश्यक पूर्वाधारको विकास गरिनेछ ।
७५. जनतालाई पुऱ्याइने सेवाहरू सक्षमतापूर्वक र प्रभावकारी रूपमा पुऱ्याउन निजी तथा गैह्र सरकारी निकायहरूको सहभागितालाई समेत प्रोत्साहित गरिनेछ । सरकारी क्षेत्रबाटै प्रवाहित गरिनु पर्ने सेवाहरूलाई कम लागतमा सक्षमतापूर्वक प्रवाह गर्न विद्यमान प्रशासनिक संयन्त्रलाई कम खर्चिलो तथा बढी उत्पादनमूलक बनाइनेछ ।
७६. बढ्दो साधारण खर्चलाई निश्चित सीमाभित्र कायम राख्ने प्रयासस्वरूप यसै आर्थिक वर्षदेखि अवलम्बन गरिएका सरकारी खर्च मितव्ययिताको कार्यलाई अझ प्रभावकारी रूपमा निरन्तरता दिइने छ । सरकारी क्षेत्रबाट गरिने औपचारिक एवं अनौपचारिक

भ्रमण, जलपान र भोज भतेरको आयोजना, निश्चित मापदण्ड विना गरिने कर्मचारी सरुवा, सरकारी बजेट माथि चाप पर्ने गरी अनावश्यक रूपमा खडा गर्पिने कार्यदल तथा अनावश्यक रूपमा वितरण गरिने भत्ताहरूलाई नियन्त्रण गरिनेछ । यसले आर्थिक अनुशासन कायम गर्न उत्प्रेरित गराउने मैले महसूल गरेको छु कुनै विशेष कार्य प्रकृतिको कार्य संचालन गर्न कार्य दल वा समिति गठन गर्नु पर्ने नै भए त्यस्ता निकायहरूमा हाल सरकारी कार्यालयहरूमा रहेकै कर्मचारीहरूद्वारा काम चलाइने छ । प्रशासनिक खर्च वृद्धि हुने गरी यस्ता समिति वा कार्यदलहरूमा नयां दरबन्दी सृजना गर्न दिइने छैन । विभिन्न सरकारी कार्यालय, समिति एवं सार्वजनिक संस्थानहरूको नयां दरबन्दी श्रृजना गर्ने कार्यलाई निरुत्साहित गरिनेछ । त्यस्तै, सरकारी निकायमा प्रयोगमा आउने मसलन्द सामानमा एकरूपता कायम गर्ने र कार्यालयमा उपयोग हुने विद्युतीय सामग्री र टेलिफोनको प्रयोगमा एक निश्चित मापदण्ड कायम गरी खर्चमा मितव्ययिता ल्याइने छ । साथै प्रत्येक निकायमा, साधारण वा सालबसाली प्रकृतिका खर्च वापत विनियोजित रकममा थप निकास नदिने व्यवस्था कडाइको साथ लागू गरी खर्चमा नियन्त्रण गरिनेछ ।

७७. आयोजनाको छनौट गर्दा आवश्यक अध्ययन नभएका आयोजनाहरूलाई बजेट निकास गरिने छैन । अनुदान प्रदान गर्ने परम्परालाई निरुत्साहित गरिनेछ र अनुदाननै दिनु पर्ने अवस्थामा पनि अनुदानको अंश र कार्यक्रमको बीच तादात्म्यता कायम गरिनेछ । सरकारी क्षेत्रमा संचालित खास प्रकृतिका कार्य सम्पादन गर्ने सार्वजनिक प्रतिष्ठानहरू वाहेक अन्य संस्थानहरूलाई अनुदान नदिने नीतिलाई कायमै राखिने छ ।
७८. सरकारी संस्थानहरूबाट श्री ५ को सरकारलाई बुझाउनु पर्ने ऋणको सांवा तथा व्याजको हिसाव अद्यावधिक राखी समयमै बुझाउन लाउने एवं श्री ५ को सरकारले गरेको लगानीको न्यायोचित प्रतिफल प्राप्त हुने व्यवस्था गर्न लाभांश सम्बन्धी निश्चित मापदण्ड आगामी आर्थिक वर्षदेखि लागू गरिने छ । कतिपय सरकारी संस्थानहरूमा बढ्दै गएका व्ययभारले गर्दा सरकारी दायित्वमा समेत प्रतिकूल प्रभाव परेकाले संस्थानहरूको आवश्यक भन्दा बढी भएको जनशक्तिलाई कटौती गर्ने, पूंजी तथा ऋण लगानी कम गर्ने, आर्थिक अनुदानलाई घटाउँदै लैजाने तथा कठोर आर्थिक अनुशासन पालन गराउने नीतिको अवलम्बन गरिने छ ।
७९. आन्तरिक श्रोत परिचालनको लागि राजस्व प्रशासनलाई सुदृढ गर्न भंसार प्रशासनतर्फ कम्प्यूटर सूचना प्रशोधन व्यवस्था लागू गरिनेछ । वस्तु तथा सेवा आधारित करतर्फ मूल्य अभिवृद्धि कर लागू गर्न संस्थागत संरचनाको विकास गरिनेछ । राजस्व चुहावट नियन्त्रणका निम्ति संस्थापित निकायहरूलाई बढी क्रियाशील बनाइ अनुगमन व्यवस्थालाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।
८०. आयोजनालाई स्वीकृत भएको बजेट समयमा नै निकास हुने गरी विगतमा गरिएको प्रकृयागत सुधारलाई मनिरन्तरता प्रदान गरिनेछ । त्यसपछिका निकासालाई खर्चसंग आवद्ध गरी प्राथमिकता क्षेत्रमा पर्ने परियोजनाहरूलाई चौमासिक रूपमा र अन्य परियोजनाहरूलाई मासिक रूपमा निकास दिने व्यवस्था अरु बढी प्रभावकारी बनाइनेछ । निर्माण कार्यसंग सम्बन्धित टेण्डर ठेक्कापट्टा जस्ता कार्यहरू मार्ग महिनासम्ममा सम्पन्न गरी सक्नु पर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
८१. विभिन्न गैरसरकारी निकायहरूलाई प्रदान गरिने सरकारी अनुदान कार्यक्रमसंग आवद्ध गरिने छ । यस्ता निकायहरूलाई अनुदान दिन विनियोजित रकम खर्चको आधारमा निकास गरिनेछ ।

सभामुख महोदय,

८२. अब म आगामी आर्थिक वर्षको निम्ति विनियोजन प्रस्ताव पेश गर्दछु ।
८३. आगामी आर्थिक वर्षको लागि जम्मा रु. ५७ अर्ब ५६ करोड ५६ लाख १५ हजार खर्च हुने अनुमान गरिएको छ । यो रकम चालू आर्थिक वर्षको प्रस्तावित खर्चको तुलनामा ११.४ प्रतिशतले तथा संशोधित अनुमानको तुलनामा २३.३ प्रतिशतले बढी छ । कूल खर्चमध्ये साधारण खर्चतर्फ रु. २४ अर्ब ९८ करोड ४८ लाख ३२ हजार तथा विकास खर्च रु. ३२ अर्ब ५८ करोड ७ लाख ८३ हजार विनियोजन गरिएको छ । यो रकम चालू आर्थिक वर्षको संशोधित अनुमानको तुलनामा साधारण खर्च १३ प्रतिशत र विकास खर्च ३२.६ प्रतिशत बढी छ ।
८४. साधारणतर्फ खर्च वृद्धि हुनाको प्रमुख कारणहरूमा विगत वर्षहरूमा लिइएको ऋणको सांवा व्याज भुक्तानीमा वृद्धिका अतिरिक्त कर्मचारी सुविधा वृद्धि र स्थानीय निर्वाचन कार्यका लागि गरिएको विनियोजन रहेको छ भने विकासतर्फ विनियोजित रकम वृद्धि हुनुको मुख्य कारणहरूमा कालीगण्डकी “ए” जलविद्युत आयोजना, मेलम्ची खानेपानी आयोजना, बनेपा-सिन्धुली-वर्दिवास सडक, खानेपानी चौथो चरण, ग्रामीण खानेपानी आयोजना, दोस्रो सिंचाई सेक्टर आयोजना, सातौं विद्युत आयोजना र कुलेखानी संरक्षण लगायत अन्य कतिपय आयोजनाहरूमा गर्नु पर्ने थप व्यवस्था प्रमुख रहेको छ ।
८५. साधारण तर्फको विनियोजन मध्ये सांवा व्याज भुक्तानीतर्फ रु.७ अर्ब ८४ करोड १६ लाख रक्षातर्फ रु.२ अर्ब ४२ करोड ४६ लाख र प्रहरी तर्फ रु.२ अर्ब २३ करोड ५५ लाख छुट्याइएको छ ।

८६. साधारण बजेटमा शिक्षा तर्फ रु.५ अर्ब ७ करोड ९० लाख छुट्याइएको छ । प्राथमिक, निम्नमाध्यमिक तथा माध्यमिक शिक्षाको लागि आगामी आर्थिक वर्षको लागि रु.४ अर्ब ९ करोड ३८ लाख विनियोजन गरिएको छ । शिक्षा नियमावलीमा भएको संशोधन अनुसार शिक्षक शिक्षकालाई पनि निजामती कर्मचारी सरह औषधी उपचार खर्च उपलब्ध गराउनको लागि थप बजेटको व्यवस्था गरिएको छ । जेष्ठ नागरिक, अशक्त, अपांग एवं असहाय विधवा सुरक्षा व्यवस्थाको लागि रु. २८ करोड छुट्याइएको छ ।
८७. साधारण बजेटमा स्वास्थ्य तर्फ कूल रु.९७ करोड २९ लाख विनियोजन गरिएको छ । जिल्ला र गाउँ विकास समिति तहसम्म प्राथमिक स्वास्थ्य उपचार सुविधा उपलब्ध गराउने लक्ष अनुरूप २०५२।५३ सम्म स्थापना भैसकेका स्वास्थ्य केन्द्र र उप-स्वास्थ्य चौकीहरूको लागि रु.३२ करोड ५८ लाख छुट्याइएको छ ।
८८. निश्चित आय भएका राष्ट्र सेवकहरूको कठिनाईलाई ध्यानमा राखी श्री ५ को सरकारले सीमित श्रोतले भ्याएसम्म राहत स्वरूप आगामी आर्थिक वर्ष थप महङ्गी भत्ता उपलब्ध गराउने छ । यस अनुसार सबभन्दा तल्लो तहको कर्मचारीलाई शुरु तलवको ७.२ प्रतिशत र माथिल्लो तहलाई ४.४ प्रतिशतले उक्त भत्ता प्रदान गरिनेछ । यो महङ्गी भत्ता सबै निजामती कर्मचारी शाही नेपाली सेना, प्रहरी तथा शिक्षकहरूलाई समेत प्राप्त हुनेछ । यस्तै अवकाश प्राप्त कर्मचारीहरूले राष्ट्रको विकासको लागि गरेको सेवाको कदर स्वरूप आधा महिनाको निवृत्तिभरण बराबरको रकम दशैँ खर्चको रूपमा दिइनेछ । हाल कायम रहेको दुर्गम स्थान भत्ताको दर पुरानो भएकोले यसलाई समय सापेक्ष बनाउन आवश्यक भएको हुदा आगामी आर्थिक वर्षमा दुर्गम स्थान भत्ताको पुनरावलोकन गरिनेछ ।

सभामुख महोदय,

८९. अब म विकास खर्च सम्बन्धी मुख्य मुख्य प्रस्ताव प्रस्तुत गर्दछु ।
९०. कृषि क्षेत्रको दीर्घकालीन योजना कार्यान्वयनका लागि आवधिक लगानी योजना तयार भइरहेको छ । यस अन्तर्गत उपलब्ध श्रोतहरूलाई अधिकतम परिचालन गरी सघन सिंचाई ग्रामीण सडक तथा विद्युतीकरण, कृषि अनुसन्धान तथा विकास जस्ता कार्यक्रमहरू योजनावद्ध रूपमा संचालन गरिनेछन् । सिंचित क्षेत्रको सघन उपयोग, पशु व्यवस्थापन, पशु स्वास्थ्य सुदृढीकरण, राजमार्ग नजिकका क्षेत्रमा फलफूल तथा तरकारी खेतीको व्यवसायिक विस्तार, कृषि उत्पादन विविधिकरण एवं बजार विकास जस्ता कार्यक्रमहरू प्राथमिकताका साथ लागू गरिने छन् । ग्रामीण सडक तथा विद्युतीकरण कार्यक्रमलाई कृषि विकाससंग आवद्ध गराई समन्वयात्मक रूपमा संचालन गरिनेछ । छानिएका केही जिल्लाहरूमा महिला कृषक, साना तथा सीमान्त कृषकहरूको व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न लक्षित कार्यक्रमहरू संचालन गरिने छ । यसरी कृषि विकास कार्यक्रमका लागि रु.२ अर्ब ५७ करोड ४६ लाख छुट्याइएको छ ।
९१. रासायनिक मलखादको सरल आपूर्ति एवं वितरणमा निजी क्षेत्रको सहभागिता बढाउँदै प्रतिस्पर्धात्मक बजार विकास गर्ने नीति अवलम्बन गरिएको छ । मलखादको आपूर्ति गर्न मूल्य एवं ढुवानीको निम्ति रु. ६० करोड अनुदान प्रस्ताव गरेको छु ।
९२. सीमान्त तथा गरीब कृषकहरूले अत्यावश्यक कृषि सामग्रीको व्यवस्था गर्न सक्नु भन्ने उद्देश्यले कृषि विकास बैंक मार्फत ऋण उपलब्ध गराइने छ । साना किसान कार्यक्रम अन्तर्गत १५४० साना किसान समूह गठन भई ११ हजार साना किसान परिवार लाभान्वित हुनेछन् । महिला कृषकहरूलाई कृषि विकास कार्यमा सहभागी बनाउन महिला कृषक समूहलाई क्रियाशील बनाइने छ । महिला कृषिहरूको आय आर्जनमा स-साना कार्यहरूलाई सहयोग पु-याउन १० वटा जिल्लामा घुम्टिकोषको व्यवस्था मिलाइएको छ ।
९३. कृषि क्षेत्रको उत्पादन एवं उत्पादकत्व वृद्धिका निम्ति मौसम माथि रहेको निर्भरतालाई क्रमशः कम गर्दै लैजान सिंचाई सुविधाको विस्तारमा जोड दिइएको छ । यसका निम्ति कृषकहरूको सहभागितामा सिंचित कृषि क्षेत्र विस्तार हुने आयोजनाहरूको संचालनलाई प्राथमिकता दिइने छ । वृहत क्षेत्रफल ओगटेका तथा पहिले नै प्रशस्त लगानी भैसकेको सुनसरी मोरङ सिंचाई आयोजना, बागमती सिंचाई आयोजना, पूर्वी राप्ती सिंचाई आयोजना, महाकाली सिंचाई आयोजना, जस्ता आयोजनाहरूलाई सम्पन्न गराइने कार्यलाई प्राथमिकता दिइएको छ । बबई सिंचाई आयोजनाको मूल नहर निर्माणको निम्ति रकमको व्यवस्था गरिएको छ ।
९४. पूर्वाञ्चल र मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्रका ३५ जिल्लाहरूमा सिंचाई सेक्टर विकास कार्यक्रम अन्तर्गत नयाँ कुलो निर्माण एवं कृषक कुलो सुधारबाट ९ हजार २ सय हेक्टरमा थप सुविधा उपलब्ध गराइनेछ । त्यसैगरी इरिगेसन लाइन अफ क्रेडिट कार्यक्रम अन्तर्गत पश्चिमाञ्चल, मध्यपश्चिमाञ्चल र सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका ३६ जिल्लाहरूमा नयाँ कुलो निर्माण र कृषक कुलो सुधारबाट १६ हजार हेक्टर जमिनमा थप सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराइने छ । यसका अतिरिक्त भैरहवा-लुम्बिनी सिंचाई कार्यक्रम, धवलागिरी अन्चल सिंचाई, सामुदायिक स्यालो ट्यूबवेल आदि कार्यक्रमहरू संचालनको निम्ति रकमको व्यवस्था गरेको छ । यसबाट करीब ४४ हजार ५७२ घर परिवारका २ लाख ५० हजार जनतालाई प्रत्यक्ष लाभ पुग्न जानेछ । सिंचाई क्षेत्र सम्बन्धी कार्यक्रमको लागि रु. ३ अर्ब १८ करोड १२ लाख ६५ हजार विनियोजित गरिएको छ । त्यस्तै बैंकहरू मार्फत कृषकहरूको आफ्नै सहभागितामा शुरु गरिने निजी तथा सामूहिक सिंचाई आयोजनाहरूलाई अनुदान दिने

व्यवस्था कायमै राखी यसको लागि रु. ११ करोड विनियोजन गरेको छु । उपरोक्त कार्यक्रमहरुबाट आगामी आर्थिक वर्षमा ७१ हजार हेक्टर जमिनमा थप सिंचाई सुविधा प्राप्त हुनेछ ।

९५. संचारतर्फ आगामी आर्थिक वर्षको बजेटमा रु. ८५ करोड ४५ लाख ५९ हजार छुट्याएकोछु । आगामी आर्थिक वर्षमा अधिराज्यका विभिन्न शहरी क्षेत्रमा ६७ हजार ७५० लाइन टेलिफोन क्षमता विस्तार गर्ने तथा ग्रामीण क्षेत्रहरुका २०० स्थानमा मार्टस प्रणालीको टेलिफोन र २०५ स्थानमा भी.एच.एफ. टेलिफोन जडान गरी सेवा उपलब्ध गराइने छ । अधिराज्यका २० वटा शहरोन्मुख स्थानहरुमा १५० देखि २०० लाइनसम्मको टेलिफोन एक्सचेन्जको स्थापना गरिने छ ।
९६. नेपाल दूरसंचार संस्थानलाई प्रतिस्पर्धात्मक वातावरणमा सक्षमतापूर्वक संचालन गर्न व्यवस्थापनमा सुधार गरी स्वायत्तता प्रदान गरिनेछ । दूरसंचार क्षेत्रमा सेवाहरु सुलभ रूपले प्रदान गर्न विसिक तथा रेडियो पेजिड र मोबाइल टेलिफोन जस्ता सेवाहरुमा निजी क्षेत्रको सहभागिता वृद्धि गरिनेछ ।
९७. हुलाक सेवालालाई सुदृढ एवं भरपर्दो बनाई संस्थागत सुदृढीकरण गरिनेछ । अधिराज्यका हरेक गाउँ विकास समितिमा हुलाक सेवा पुऱ्याउन “एकव्यक्ति हुलाक” को अवधारणा अनुरूप इलाका हुलाक एवं अतिरिक्त हुलाक क्रमिक रूपमा स्थापना गर्न आवश्यक रकमको व्यवस्था गरेको छु ।
९८. पत्रकारिता क्षेत्रमा संलग्न व्यक्तिहरुको स्वास्थ्य सुविधाको निमित्त स्थापित औषधि उपचार कोषमा आगामी वर्ष केही रकम विनियोजन गरिने छ । त्यस्तै अधिराज्यभरमा श्रमजिवी पत्रकारहरुमध्ये उत्कृष्ट ठहरिने व्यक्तिलाई नगद पुरस्कारको व्यवस्था गरिने छ ।
९९. नेपाल टेलिभिजनको प्रसारणलाई देशव्यापी बनाउन निर्माण पूरा भएका स्टुडियो भवनमा थप प्रसारण उपकरण जडान गर्न रु. ५ करोड ५० लाख विनियोजन गरिएको छ ।
१००. निजी क्षेत्रको लगानीलाई उद्योग क्षेत्रमा प्रवाहित गर्ने वातावरण सिर्जना गर्न विभिन्न प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रमहरु संचालन गरिने छन् । निजी क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्न आवश्यक सीप तथा उच्चमशीलता विकासका साथै तयारी पोशाक, छाला वस्तु उत्पादन जस्ता क्षेत्रगत प्रशिक्षण कार्यक्रमहरु संचालन गरिने छन् । यस्तो प्रशिक्षणबाट आर्जित सीप र उच्चमशीलतालाई रोजगारी एवं उत्पादनमा परिणत गर्न आवश्यक पूंजी व्यवस्था गर्न वित्तीय संस्थाहरुलाई ऋण उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइएको छ । उद्योग क्षेत्रका कार्यक्रमहरुका लागि आगामी आर्थिक वर्षका निमित्त रु. ३३ करोड ५६ लाख ४१ हजार छुट्याएको छु ।
१०१. विद्युतको आन्तरिक मागको आपूर्ति एवं विद्युत निकासीको सम्भावनालाई मनन गरी सरकारी एवं निजी क्षेत्रबाट चरणबद्ध लगानी प्रवाहित गर्न यस क्षेत्रमा रु. ५ अर्ब ८३ करोड ३५ लाख ७२ हजार विनियोजन गरेको छु । आगामी आर्थिक वर्षदेखि कालीगण्डक “ए” आयोजनाको निर्माण कार्य शुरु गर्न रु. १ अर्ब ६६ करोड ५६ लाख विनियोजन गरेको छु । त्रिशुली देवीघाट जलविद्युत आयोजना, हेटौँडा डिजेल प्लान्टको सुदृढीकरण एवं दुहवी मल्टिप्यूल विद्युत केन्द्रको क्षमता वृद्धि कार्यक्रम आगामी आर्थिक वर्ष सम्पन्न गर्ने गरी रकमको व्यवस्था गरेको छु । इलाम (पुवाखोला), कालीकोट, डोल्पा, अछाम, तातोपानी जस्ता चालू आयोजनाको लागि रकमको व्यवस्था गरेको छु । दुर्गम एवं पिछडिएको क्षेत्रमा विद्युत सेवा उपलब्ध गराउदै जाने प्राथमिकता अनुसार आगामी आर्थिक वर्ष मुगु र हुम्ला जिल्लाको हेलुङ कालीकोट साना जलविद्युत आयोजना तथा डोल्पा साना जल विद्युत आयोजनाको काम शुरु गर्न रकमको व्यवस्था गरेको छु । विद्युत उत्पादन केन्द्र रहेका जिल्लाको ग्रामीण विद्युतीकरणको निमित्त जिल्लास्थित विद्युत केन्द्रबाट उत्पादित आयको १ प्रतिशत रकम नेपाल विद्युत प्राधिकरणले सोही जिल्लामा खर्च गर्नु पर्ने नीति कायमै राखिएको छ । निजी क्षेत्रको सहभागितामा साना तथा मझौला आयोजना संचालन गर्ने नीति अनुरूप खिम्ती जलविद्युत आयोजनाको निर्माण कार्य शुरु भैसकेको तथा भोटेकोशी जलविद्युत आयोजनाको निर्माण कार्य समेत आगामी आर्थिक वर्षदेखि शुरु हुनेछ ।
१०२. ग्रामीण विद्युतीकरणका लागि सातौँ विद्युत आयोजना, सिधेवा-खांदवारी प्रसारण लाइन, धादिङ (पृथ्वी राजमार्ग) विद्युतीकरण आयोजना, डुम्रे बेशीशहर ग्रामीण विद्युतीकरण आयोजना एवं कैलाली कंचनपुरग्रामीण विद्युतीकरण आयोजना लगायत अन्य ग्रामीण विद्युतीकरण आयोजना संचालन गरिने छन् । यी कार्यक्रमहरुबाट आगामी आर्थिक वर्षमा ग्रामीण एवं दुर्गम क्षेत्रमा थप ३५ हजार ग्राहकलाई विद्युत सेवा उपलब्ध हुनेछ । ग्रामीण जनताले उपयोग गर्ने वैकल्पिक उर्जाको विकासका निमित्त विद्युत, गोबरग्यास उत्पादन तथा सौर्य उर्जा उत्पादनका निमित्त पूंजीगत अनुदान प्रदान गरिनेछ । आगामी आर्थिक वर्षमा १० हजार गोबरग्यास प्लाण्ट स्थापना गर्न अनुदान सहयोग उपलब्ध गराइने छ ।
१०३. सर्वसाधारणले दैनिक रूपमा प्रयोग गर्ने काठपात, दाउरा आदि सरल रूपमा आपूर्ति गर्न सामुदायिक वन तथा वृक्षारोपण कार्यक्रमलाई प्राथमिकता दिइने छ । वनजन्य उद्योगलाई कच्चापदार्थ उपलब्ध गराउन तथा पर्यावरण संरक्षण गर्न सामुदायिक वन संचालनलाई प्रोत्साहन गरिने छ । वन क्षेत्रबाट बहुसंख्यक साना तथा सीमान्त परिवारका लागि आय तथा रोजगारका अवसर बढाउन जडिबूटी उत्पादन तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम संचालनमा जोड दिइने छ । सामुदायिक वन विकास कार्यक्रम अन्तर्गत १८०१ उपभोक्त समूहलाई वन क्षेत्र हस्तान्तरण गरी वन व्यवस्थापनको जिम्मा दिइनेछ । यस कार्यबाट

अधिराज्यका करीब ६५ हजार परिवार लाभान्वित हुने विश्वास लिएको छु । आगामी आर्थिक वर्षमा पहाडी कबुलियत वन कार्यक्रमको कार्यक्षेत्र सिन्धुली, चितवन एवं तनहुँ जिल्लामा विस्तार गरिने छ । चुरे जस्ता अति संवेदनशील क्षेत्रको भू-तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण एवं व्यवस्थापनमा जोड दिइने छ । वन सम्बन्धी कार्यक्रमका लागि रु. ४७ करोड ४१ लाख ८७ हजार बजेट व्यवस्था गरेको छु ।

१०४. बाढी तथा नदी कटानबाट सिर्जना भएको भूक्षयको समस्यालाई निराकरण गर्न स्थानीय जनताको सहभागितामा वृक्षारोपण तथा तटवन्ध निर्माण जस्ता कार्यक्रमहरू संचालन गरिने छन् । ऐतिहासिक ए पुरातात्विक महत्व भएको तिलौराकोटको संरक्षणको लागि वाणगंगा नदी नियन्त्रण कार्यलाई प्राथमिकता दिइएको छ ।
१०५. भूमिसुधार कार्यक्रमतर्फ रु. ३३ करोड १७ लाख ८५ हजार विनियोजन गरेको छु । भूमिसुधार, नापी तथा मालपोत सम्बन्धी तथ्याङ्क, अभिलेख र सूचनाहरूलाई व्यवस्थापन गर्न एकीकृत भू-सूचना प्रणाली विकासको कार्यक्रम चालू राखिने छ । भूमिहीन सुकुम्वासी किसानहरूको व्यवस्थित बसोबासका लागि सुकुम्वासी समस्या समाधान कार्यक्रम संचालन गरिनेछ न् । कमैयाहरूको लागि हाल विभिन्न मन्त्रालय अन्तर्गत संचालन गरिएका कार्यक्रमहरूलाई समन्वयात्मक ढङ्गले संचालन गरी ऋणबाट मुक्त गरिएका कमैयाहरूको वृत्ति विकास गरिने छ । अधिराज्यको आफ्नै आधार नक्सा तयार गर्ने सिलसिलामा बांकी रहेको पश्चिम क्षेत्रको टोपो नक्सा तयार गर्न टोपोग्राफिकल नक्सा आयोजना पनि संचालन गरिने छ ।
१०६. नेपाललाई विदेशी पर्यटकहरूको गन्तव्य स्थानको रूपमा स्थापित गर्न सन् १९९८ लाई “नेपाल दर्शन वर्ष” मनाउने कुरा माथि उल्लेख भइसकेको छ । पर्यटन उद्योगबाट वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल असर न्यून गरी “वातावरणीय पर्यटन” (Eco Tourism) को विकास गर्न दोस्रो पर्यटन पूर्वाधार विकास कार्यक्रम प्रारम्भ गरिने छ । यस अन्तर्गत पोखरामा सरसफाई एवं फोहर मैला व्यवस्थापन, फेवाताल एवं पोखरा नगर क्षेत्रको वातावरण सुधार तथा गोरखाको मनाश्लु क्षेत्रमा कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । स्थानीय जनताको सहभागितामा नयाँ पर्यटन स्थलहरूको विकास तथा पर्यटन प्रवर्द्धनका विविध कार्यक्रम संचालन गर्नका निम्ति पर्यटन विकास कोषमा थप रकमको व्यवस्था गरिएको छ । यस्ता कार्यक्रमको संचालनबाट स्थानीयस्तरमा आयमूलक रोजगारीका अवसर सिर्जना भई करीब १ लाख ५० हजार जता लाभान्वित हुने विश्वास लिएको छु । पर्यटन क्षेत्रका लागि आगामी आर्थिक वर्षमा रु. ३१ करोड ८९ लाख २९ हजार विनियोजन गरेको छु ।
१०७. दुर्गम क्षेत्रमा जतालाई यातायात सेवा उपलब्ध गराउन र पर्यटन व्यवसायलाई विस्तार गनुए अभिप्रायले आगामी आर्थिक वर्षमा हवाई यातायात विकास तर्फ विविध कार्यक्रम संचालन गरिने छन् । त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको विस्तार गरी संचार एवं उड्डयन उपकरणको व्यवस्था गरिनेछ । काठमाण्डौ उपत्यका बाहिर पोखरा, भैरहवा तथा विराटनगर विमानस्थलहरूमा संचार तथा उड्डयन उपकरण थप एवं विस्तार गरिनेछ । दुर्गम जिल्लाहरूमा विमानस्थल निर्माण एवं मर्मत सम्भार र पर्यटकीय स्थल एवं धार्मिक, सांस्कृतिक स्थानहरूमा हेलिप्याड निर्माण सम्बन्धी कार्यक्रमको लागि रकम विनियोजित गरिएको छ । काठमाण्डौ उपत्यका बाहिर अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल निर्माणको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने कार्य चालू रहनेछ । हवाई यातायात विकासतर्फ रु. ७६ करोड ४३ लाख ४१ हजार विनियोजन गरेको छु ।
१०८. वैकल्पिक यातायातको रूपमा जलमार्ग विकासको संभावना वारे विस्तृत अध्ययन गर्न सुख्खा वन्दरगाह स्थापना तथा विजलपुर-बर्दिवास खण्डमा रेल्वे यातायातको विस्तारको सर्वेक्षण कार्यका लागि रकम व्यवस्था गरिएको छ ।
१०९. यातायात क्षेत्रको योजनावद्ध विकासका निम्ति आगामी आर्थिक वर्षमा राष्ट्रिय यातायात नीति तर्जुमा गरिने छ । निर्माणाधिन रहेका राष्ट्रिय राजमार्गहरू मध्ये फिदिम-ताप्लेजुङ्ग खण्डमा पर्ने कावेरी पुल र वैतडी दार्चुला खण्डको चमेलिया नदीमा पर्ने पुल निर्माणको लागि रकम विनियोजित गरेको छु । खोड्पे-बझाङ्ग, हिले-भोजपुर, वसन्तपुर-चैनपुर-खाँदवारी सडक खिम्ती-मन्थली-रामेछाप, गाइघाट-दिक्तेल तथा कटारी-ओखलढुङ्गा, बाग्लुङ्ग-वेनी, छिन्चु-जाजरकोट, सुर्खेत-दैलेख, सल्यान-मुसीकोट, साँफेवगर-मार्तडी र साँफेवगर-मंगलसेन जस्ता जिल्ला सदरमुकाम जोड्ने सडकहरू लगायत विभिन्न सहायक मार्गहरूको निर्माणको निम्ति रकम विनियोजन गरेको छु । सुर्खेत-जुम्ला राजमार्गको निर्माण तथा महेन्द्र राजमार्गको कोहलपुर-महाकाली खण्डमा पर्ने २२ वटा पुनलको निर्माण कार्य शुरु गर्न आवश्यक रकम व्यवस्था गरेको छु । काठमाण्डौ उपत्यका प्रवेश गर्ने वैकल्पिक मार्गको रूपमा उच्च प्राथमिकता दिइएको बनेपा-सिन्धुली-बर्दिवास सडकको पहिलोक चरणको निर्माण कार्यको लागि पनि आवश्यक रकमको व्यवस्था गरेको छु ।
११०. ग्रामीण जन जीवनमा प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने हुलाकी सडकको स्तरोन्नति गर्ने, पुलहरूको डिजाइन र निर्माणका साथै खण्डस्मित सडकहरूलाई आर्थिक सम्भाव्यताका आधारमा कालोपत्र गाई लगिने छ । आगामी आर्थिक वर्षमा विभिन्न हुलाकी सडक सुधार गर्ने कार्यक्रम अन्तर्गत करीब ९१ किलोमिटर सडक खण्डस्मित गर्ने तथा विभिन्न पुनल, पुलेसा निर्माण गर्न रकम विनियोजन गरेको छु । त्यस्तै निर्माण सम्पन्न भैसकेका विभिन्न राजमार्गहरू एवं सहायक मार्गहरूको पुनर्निर्माण तथा मर्मत सुधार गर्ने कार्यक्रम अन्तर्गत नौविसे, मलेखु, मुग्लिङ्ग, मर्स्याङ्गदी, अरनिको राजमार्ग, बुटवल-कोहलपुर, बुटवल-तानसेन, हेटौँडा, भिट्टामोड-ढल्केवर, नवलपुर-मलङ्गवा, चन्द्रनिगाहपुर-गौर, ककनी-त्रिशुली आदि सडकहरू मर्मत सुधार गर्न रकम विनियोजन गरेको छु । त्यस्तै महेन्द्र राजमार्ग कोशी व्यारेज खण्डको पुनर्निर्माण कार्य सम्पन्न गर्नुका साथै गोरुसिङ्गे-सन्धिखर्क खण्डस्मित गर्ने कार्य सम्पन्न गरिने छ । त्यस्तै तेस्रो सडक सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत लमही-तुल्सीपुर, माइखोला-इलाम र सहजपुर-डडेल्धुरा सडकको कालोपत्रे गर्ने कार्य पनि यस वर्ष शुरु गरिनेछ ।

१११. अधिराज्यका विभिन्न भागमा ४० वटा पक्की पुल निर्माण प्रारम्भ गरी १५ वटा पुलको निर्माण पूरा गर्न तथा पहाडी भेगको मूल बाटोमा पर्ने २८ वटा भोलुङ्गे पुल निर्माण गर्न रकमको व्यवस्था गरेको छु । आगामी आर्थिक वर्षमा सडक यातायात क्षेत्रका निम्ति रु. ४ अर्ब ६७ करोड २१ लाख विनियोजन गरेको छु ।
११२. सबैलाई स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याउने राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति अनुरूप आधारभूत स्वास्थ्य सेवा, चिकित्सा सेवा र स्वास्थ्यवर्धक सेवा सम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रमहरु संचालन गरिने छन् । सन् २००० सम्ममा मुलुकबाट पो.लियो रोग उन्मूलन गर्ने प्रतिवद्धता अनुरूप पोलियो खोप कार्यक्रमलाईव्यापक बनाई आगामी वर्ष ५ वर्ष मुनिका ३३ लाख बालबालिकालाई पोलियो खुवाइने छ । अधिराज्यका विकट ग्रामीण क्षेत्रहरुमा चिकित्सा सेवा पुऱ्याउन आगामी आर्थिक वर्षमा पनि विशेषज्ञ चिकित्सक टोलीको व्यवस्था कायमै राखीएको छ ।
११३. प्रत्येक गाउँ विकास समितिसम्म आधारभूत स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याउन आगामी आर्थिक वर्षमा पनि ६०० वटा उप स्वास्थ्य चौकीहरु स्थापना गरिने छन् । आगामी आर्थिक वर्षमा ५ जिल्लामा आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र र २० वटा आयुर्वेद औषधालयहरु स्थापना गरिने छन् । वि.पि.कोइराला स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान, वि.पी.मेमोरियल क्यान्सर अस्पताल, शहीद गंगाला राष्ट्रिय हृदयरोग केन्द्र, वीर अस्पताल, कान्ति बाल अस्पताल एवं श्री ५ इन्द्र राज्यलक्ष्मी प्रसूती गृहको लागि पनि बजेटको व्यवस्था गरिएको छ । स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रमहरुका निम्ति रु.२ अर्ब ४८ करोड ५० लाख ३४ हजार विनियोजन गरिएको छ ।
११४. स्थानीय विकास सम्बन्धी कार्यक्रमको लागि रु.४ अर्ब ७ करोड ४९ लाख ८३ हजार विनियोजन गरिएको छ । यसमध्ये जिल्ला विकास समितिलाई रु.६२ करोड, नगरपालिकाहरुलाई रु.८ करोड ४० लाख र ग्रामीण स्वावलम्बन कार्यक्रमको लागि रु.२ अर्ब १ करोड विनियोजन गरिएको छ ।
११५. महिलाहरुको बहुआयामिक विकासका निम्ति संचालित महिला विकास कार्यक्रमलाई आगामी वर्ष ६७ जिल्लाहरुमा विस्तार गरी संचालन गरिने छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत महिलाहरुको निम्ति आयमूलक व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न विभिन्न वित्तिय संस्थाहरुबाट रु.१६ करोड कर्जा प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाईएको छ ।
११६. उपेक्षित, उत्पीडित तथा दलित जनसमूदायको उत्थानका निम्ति विभिन्न आयमूलक कार्यक्रम संचालन गर्न तथा त्यस समूदायका बालबालिकाहरुलाई शैक्षिक छात्रवृत्ति प्रदान गर्न रु.३ करोड विनियोजन गरेको छु ।

सभामुख महोदय,

११७. सांसदहरुले स्थानीय विकासका निम्ति छनौट गरेका आयोजनाहरु संचालन गर्न चालु आर्थिक वर्षमा राष्ट्रिय सभाका प्रत्येक सांसदका निम्ति रु.२ लाख ५० हजार र प्रतिनिधि सभाका प्रत्येक सांसदका निम्ति रु.४ लाख विनियोजन गरिएकोमा आगामी वर्ष प्रत्येक सांसदका निम्ति समान रुपमा रु.४ लाख विनियोजन गरेको छु । यो रकम प्रतिनिधि सांसदहरुको हकमा सम्बन्धित जिल्ला विकास समिति र राष्ट्रिय सभाका सांसदहरुको हकमा वहाँहरुले तोकेको जिल्ला समितिमा पठाईने छ । यस्ता आयोजनाहरुको कार्यान्वयन र अनुगमन प्रचलित कानून बमोजिम जिल्ला विकास समितिले गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ । यो कार्यक्रमको लागि रु.१० करोड ६० लाख विनियोजन गरेको छु ।
११८. ग्रामीण पूर्वाधार विकासको लागि जम्मा रं२३ करोड ४५ लाख छुट्याइएको छ । यस अन्तर्गत केही जिल्लाहरुमा राष्ट्रिय सडक प्रणाली र नजिकको बजार क्षेत्रलाई जोड्ने कच्ची मोटर बाटो निर्माण र बहुउद्देशिय भवनहरुको निर्माण गरिने छ ।
११९. श्रम सम्बन्धी कार्यक्रमका लागि आगामी आर्थिक वर्षमा रु.६ करोड ७ लाख ८४ हजार विनियोजन गरिएको छ । कमैया महिला र श्रमजिवी महिलाहरुलाई तालीम अवधिमा मासिक भत्ता दिने व्यवस्थाका अतिरिक्त तालीम पश्चात उनीहरुको सीपको उचित प्रयोग गर्न मद्दत पुऱ्याउन पेशासँग सम्बन्धी आवश्यक औजारहरु समेत उपलब्ध गराईने छ । विभिन्न उद्योग व्यवसायमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा संलग्न भएका बालबालिकाहरुको पुनर्स्थापनको लागि बौद्धिक, शैक्षिक र स्वास्थ्य सम्बन्धी सेवा उपलब्ध गराउन “बालबालिका विकास तथा पुनर्स्थापना कोष” खडा गरिने छ । कुलतमा लागेका र अनाथ बालबालिकाहरुको पुनर्स्थापनको लागि बाल सुधार गृहको स्थापनको लागि पनि बजेट विनियोजन गरिएको छ ।
१२०. अधिराज्यका ३८ दुर्गम जिल्लाहरुमा १८ हजार मेट्रिक टन खाद्यान्न ढुवानी गर्न रु.१७ करोड ढुवानी अनुदान र खाद्यान्न खरीद गरी आपूर्ति गर्न नेपाल खाद्य संस्थानलाई आवश्यक पर्ने ऋणमा लाग्ने ब्याज अनुदान स्वरुप उपलब्ध गराईने छ । खाद्यान्न अभाव हुने जिल्लाहरुमा सोही क्षेत्रमा उत्पादन बढाउन प्रायोजित बाली विकास कार्यक्रमको लागि पनि अनुदानको व्यवस्था गरिएको छ ।
१२१. देशभित्रै प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्ने नीति अनुरूप चिकित्साशास्त्र अध्ययन संस्थान, इन्जिनियरिङ्ग अध्ययन संस्थान र प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालीमको लागि बजेटको व्यवस्था गरिएको छ । महेन्द्र स्स्कृत विश्व विद्यालयको पूर्वाधार विकासको लागि रु.३५ लाख ८६ हजारको विनियोजन गरिएको छ । आठौं योजना अवधिमा देशको साक्षरा ६० प्रतिशत पुऱ्याउने लक्ष अनुसार आगामी आर्थिक वर्ष अनौपचारिक शिक्षाको विस्तार र विकासको निम्ति विशेष जोड दिइनेछ । यी कार्यक्रमहरुबाट थप ५ लाख नागरिकहरु साक्षर हुने अनुमान गरिएको छ ।

१२२. प्राथमिक, निम्न माध्यमिक तथा माध्यमिक शिक्षाको लागि रु.४ अर्ब ८ करोड ३८ लाख समेत साधारण तर्फ रु.५ अर्ब ७ करोड ९० लाख १० हजार र विकासतर्फ रु.२ अर्ब ६८ करोड २ लाख ८७ हजार गरी शिक्षा तर्फ जम्मा रु.७ अर्ब ७५ करोड ९२ लाख ९७ हजार विनियोजन गरिएको छ । प्राथमिक शिक्षामा महिला सहभागिता बृद्धि गर्न प्राथमिक छात्रा छात्रवृत्ति कार्यक्रमको लागि रु.१ करोड २५ लाख छुट्याइएको छ । अधिराज्यका सबै जिल्लाका दलित वर्गका केटाकेटीहरूलाई विद्यालय जान प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्यले दलित विद्यार्थी छात्रवृत्ति कार्यक्रमका लागि रु.२ करोड छुट्याइएको छ ।
१२३. पुरातात्विक एवं धार्मिक स्थल र स्मारकहरूको संरक्षण एवं सम्बर्द्धनका लागि रकमको व्यवस्था गरिएको छ । खेलकूद विकासका लागि यूवा जनशक्ति परिचालनका निमित्त यूवा खेलकूद तथा संस्कृति मन्त्रालयमा रकम विनियोजन गरिएको छ ।
१२४. नगर विकासका निमित्त आवश्यक योजना तर्जुमा एव कार्यान्वयन गर्न नगर विकास कोष समिति मार्फत नगर विकास समिति तथा महानगरपालिका, उप महानगरपालिका र नगरपालिकाहरूलाई अनुदान तथा ऋण प्रवाहित गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१२५. स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाईको निमित्त संचालित आयोजनाहरूको व्यवस्थापन सुधार तथा नयाँ कार्यक्रमहरू संचालन गर्न जम्मा रु.२ अर्ब २८ करोड ९१ लाख ६ हजार रकम विनियोजन गरिएको छ । काठमाडौं उपत्यकाको खानेपानी समस्या क्रमशः समाधान गर्दै लैजान काठमाडौं, ललितपुर र भक्तपुरमा रहेका खानेपानी आयोजनाहरूको पुनः निर्माण, विस्तार, खानेपानी पाइप लाइन सुधार र विस्तार, ट्युबवेल प्रणालीबाट थप पानी उत्पादन आदि कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकताका साथ संचालन गरिनेछन् । काठमाडौं उपत्यकामा खानेपानीको बढ्दो माग दीर्घकालीन रूपमा आपूर्ति गर्न मेलम्ची वाटर लिमिटेड मार्फत खानेपानी आयोजना कार्यान्वयन गराउने लक्ष्य अनुरूप मेलम्ची आयोजनाको लागि पनि रकम विनियोजन गरिएको छ ।
१२६. आगामी आर्थिक वर्ष पूर्वाञ्चल, मध्यमाञ्चल र सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रका ४० जिल्लाहरूमा १९५ वटा पाइप वितरण आयोजना तथा २७०० थप स्यालो ट्युबवेल तथा डिप सेट ट्युबवेल निर्माण गरिनेछन् । ग्रामीण खानेपानी कार्यक्रम अन्तर्गत ५९ वटा अधुरा आयोजनाहरू सम्पन्न हुने र तराई ट्युबवेल कार्यक्रम अन्तर्गत ५०० वटा ट्युबवेल जडान गरिने छन् । यी कार्यक्रमबाट अधिराज्यका करीब ८ लाख भन्दा बढी जनता लाभान्वित हुनेछन् । मेची पहाडी विकास आयोजना अन्तर्गत १५ वटा विभिन्न स-साना खानेपानी आयोजना संचालन गरिनेछ ।
१२७. काठमाडौं तथा पोखरा उपत्यकामा रहेको ऐतिहासिक महत्वका निधि एव प्राकृतिक सौन्दर्यलाई प्रदुषणबाट सुरक्षित गराउन निजी क्षेत्रको सहभागितामा फोहर मैला व्यवस्थापनको कार्य प्राथमिकताका साथ संचालन गरिनेछ । पवित्र पशुपति क्षेत्रलाई वागमती नदीको प्रदुषणबाट मुक्त राख्नका लागि ढल निर्माण लगायत विविध कार्यको निमित्त पनि रकम विनियोजन गरेको छ । त्यस्ता देवालय, मन्दिर, मठ, गुम्बा, बौद्ध विहार र चैत्यहरूको संरक्षण एवं सम्बर्द्धनको कार्य जारी राख्न रकमको व्यवस्था गरेको छ ।
१२८. राष्ट्रिय प्रतिभाहरूको सम्मान गर्ने उद्देश्यले चालु वर्ष स्थापित राष्ट्रिय प्रतिभा स्मारक कोषमा आगामी वर्ष पनि रु.१ करोड ६० लाख रकम छुट्याएको छ । राष्ट्रिय प्रतिभाको सम्मान गर्ने क्रममा नेपाली संगीत र गायनमा विशिष्ट योगदान दिनु हुने स्वर्गीय नारायण गोपाल गुरुवाचार्यको प्रतिमा निर्माण गर्ने कार्यको लागि नारायण गोपाल संगीत कोषमार्फत रकम प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाएको छ । साथै सर्वोच्च शिखर सगरमाथाको चुचुरोमा दश पटकसम्म पुग्न सफल हुनु भएका नेपाली पर्वतारोही आडरिता शेर्पाको कौशल र साहसको सम्मानस्वरूप वहाँलाई आजीवन मासिक रु.५ हजार भत्ता प्रस्ताव गरेको छ । नेपाली साहित्य र कलाको क्षेत्रमा विशिष्ट योगदान दिई नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठानको सदस्य भैसक्नु भएका ६० वर्ष पुगेका प्राज्ञहरूलाई पनि आजीवन भत्ता दिने प्रस्ताव गरेको छ ।
१२९. प्रशासन सुधार तर्फ राजश्व प्रशासन सुदृढीकरण र स्वचालित भन्सार तथ्याङ्क सूचना प्रणालीको विकास गर्न रकम विनियोजन गरेको छ ।
१३०. जनसंख्या तथा वातावरण सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गराउने विविध कार्यक्रमहरू संचालन गर्न रकमको व्यवस्था गरेको छ ।
१३१. आगामी आर्थिक वर्ष आठौं पंचवर्षीय योजनाको अन्तिम वर्ष भएको हुँदा चालु पंचवर्षीय योजनाको समीक्षा गरी नवौं योजनाको तर्जुमा गर्नु पर्ने हुँदा राष्ट्रिय योजना आयोगको सुदृढीकरण एवं क्षमता बृद्धिको निमित्त रकम विनियोजन गरेको छ ।
१३२. व्यय अनुमानको प्रकृया र कार्यविधिलाई व्यवस्थित र संस्थागत गराउन अर्थ मन्त्रालय प्रयत्नशील छ । यस क्रममा बजेट तर्जुमा सम्बन्धी कार्यविधि, वित्तीय व्यवस्थापन सूचना प्रणाली र आर्थिक ऐन नियमहरूको पुनरावलोकन भई मस्यौदाहरू तयार भएका छन् । आगामी वर्ष यी मस्यौदाहरूलाई अन्तिम रूप दिई कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । साथै बजेट अनुमानलाई बढी वास्तविक बनाउन र तदनुसार खर्चलाई नियन्त्रित गरी मितव्ययिता कायम गर्न आगामी वर्ष खर्च सम्बन्धी नर्म (Norm) तयार गर्ने काम समेत शुरु गरिने छ । वित्तीय व्यवस्थापन सुधारको यस क्रममा आर्थिक वर्ष २०५३/५४ को व्यय अनुमानको विवरण परिवर्तित रूपमा प्रस्तुत गरेको छ ।

१३३. मैले माथि पेश गरेको साधारण र विकास गरी कूल खर्च रु.५७ अर्ब ५६ करोड ५६ लाख १५ हजार व्यहोर्न राजश्वको वर्तमान श्रोतबाट रु.३१ अर्ब ९ करोड ४७ लाख र वैदेशिक सहायता अन्तर्गत अनुदानबाट रु.६ अर्ब ४० करोड २६ लाख ९१ हजार र ऋण सहायताबाट रु.१३ अर्ब ९४ करोड ८५ लाख ६ हजार व्यहोरिने भई रु.६ अर्ब ११ करोड ९७ लाख १८ हजार न्यून रहेको छ।

सभामुख महोदय,

१३४. अब म राजश्व सम्बन्धी प्रस्तावहरु प्रस्तुत गर्दछु ।
१३५. अधिक करारोपण भएमा निजीक्षेत्रको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा ह्रास आई आर्थिक क्रियाकलापमा मन्दी आउने र न्यून करारोपण भएमा सरकारले पुन्याउनु पर्ने सेवा र सामाजिक क्षेत्र तथा आधारशीलाको निर्माणमा गर्नु पर्ने लगानीमा प्रतिकूल असर पर्न जाने हुँदा निजी क्षेत्रको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता र सामाजिक न्यायमा सन्तुलन हुने गरी राजश्वका दरहरुलाई औचित्यपूर्ण बनाउन तथा कर प्रशासनलाई सरल, पारदर्शी र सवल बनाउन केही सुधारहरु प्रस्तावित गरेको छु ।
१३६. अब म अप्रत्यक्ष कर सम्बन्धी प्रस्तावहरु पेश गर्ने अनुमति चाहन्छु ।
१३७. मूल्य अभिवृद्धिकरको लागि आवश्यक पूर्वतयारी स्वरुप हालको विक्रीकर तथा अन्तःशुल्क विभागलाई आगामी आर्थिक वर्षमा मूल्य अभिवृद्धि कर विभागको रुपमा पुनःसंरचना गरिनेछ । यस विभागले मूल्य अभिवृद्धिकर सम्बन्धी सम्पूर्ण तैयारीका साथ सो कर लागु नभएसम्म हालको विक्रीकर तथा अन्तःशुल्क विभाग सम्बन्धी कामहरु पनि गर्नेछ ।
१३८. मूल्य अभिवृद्धि करको तैयारी पूरा गर्न उद्योगपति, ब्यापारी र उपभोक्ताहरुका प्रतिनिधि समेत रहने एक कार्यदल बनाइनेछ । मूल्य अभिवृद्धि कर लागु गर्दा वर्तमान कर र भन्सारका दर तथा प्रक्रियाहरुमा के कस्तो सुधार एवं समायोजन गर्नु आवश्यक पर्छ सो सम्बन्धी अध्ययन गराइने छ । आगामी वैशाखको पहिलो हप्तादेखि मूल्य अभिवृद्धि कर दर्ता कार्य प्रारम्भ गरिने छ ।
१३९. मूल्य अभिवृद्धिकर लागू हुनु अघि विक्रीकरको हालको दुई दरलाई समायोजन गर्न आवश्यक भएकोमा सो को सट्टा १५ प्रतिशतको एकल दर मात्र कायम हुने व्यवस्था गरेको छु । साथै अत्यावश्यक वस्तुहरु जस्तै खाद्य पदार्थ, मट्टीटेल, चिनी, सूतको कपडा, औषधि, सिसाकलम, तामा, पित्तल, आल्मुनियमका भाडाकुडा, आदिमा साविकदेखि दिई आएको विक्रीकर छुटहरु यथावत कायम राखेको छु ।
१४०. निम्नकोटी मदिराको ठेक्का व्यवस्थामा देखिएको विसंगति हटाउन ठेक्का व्यवस्था खारेज गरी आगामी आर्थिकवर्षदेखि सबै प्रकारका मदिराहरु उद्योग मार्फत मात्र उत्पादन गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ । साविकको कर चुक्ता गरि सकेका निम्नकोटी मदिराका ठिकेदारहरुलाई औद्योगिक ईजाजत प्रदान गरी उद्योगबाट उत्पादन हुने मदिराको विक्री वितरणमा अनुज्ञापत्र लिई विक्री गर्न पाउने व्यवस्था मिलाएको छु ।
१४१. अवैध मदिरा नियन्त्रण गर्ने उद्देश्यले मदिरा उत्पादक तथा पैठारीकर्ताबाट न्यूनतम दस्तुर लिई सो करम छुट्टै कोषमा जम्मा गरी सो कोषबाट अवैध मदिरा नियन्त्रण गर्ने कार्यमा सघाउ पुऱ्याउनेलाई अन्तःशुल्क ऐन अनुसार दिनु पर्ने पुरस्कार समेत प्रदान गरिनेछ । अवैध मदिरा उत्पादन, पैठारी तथा विक्री वितरण नियन्त्रण गर्न सबै जिल्लामा प्रमुख जिल्ला अधिकारीको संयोजकत्वमा एउटा कार्यटोली गठन गर्ने व्यवस्था मिलाएको छु ।
१४२. स्वदेशी ध्यू, तेल उद्योगहरुले आफ्नो उत्पादनमा बढी भन्दा बढी स्वदेशी कच्चा पदार्थ प्रयोग गर्नु भन्ने उद्देश्यले स्वदेशी तेलहनकै प्रयोग गरी उत्पादन गरिने ध्यू तेल उद्योगलाई लाग्ने विक्रीकर पूर्णतः माफी गरेको छु । निकासी गरिने वस्तुहरुमा बढी भन्दा बढी स्वदेशी उत्पादनहरु प्रयोग भई पृष्ठ आर्थिक सम्बन्धको प्रक्रियालाई प्रोत्साहन दिन त्यसरी प्रयोग गरिने स्वदेशी कच्चा पदार्थ र अर्ध तयारी वस्तुहरुमा विक्रीकर नलाग्ने व्यवस्था मिलाएको छु ।
१४३. सबै प्रकारका काठहरुबाट अन्तःशुल्क र विक्रीकर सरल रुपमा प्राप्त हुन नसकेको र काठको कारोवारको प्रकृति समेतलाई विचार गर्दा आगामी आर्थिक वर्षदेखि श्रोतमा नै विक्रीकर मात्र लिने गरी अन्तःशुल्क नलाग्ने व्यवस्था गरेको छु । यस व्यवस्थाबाट काष्ठ व्यवसायीहरुलाई कर तिर्न सरल हुन गई राजश्व असूलीमा समेत सकारात्मक प्रभाव पर्ने विश्वास लिएको छु ।
१४४. सिमेण्ट र हल्का पेय पदार्थहरुमा घटेको विक्रीकर अतिरिक्त ४ प्रतिशतले सरचार्ज लगाउने प्रस्ताव गरेको छु । यस व्यवस्थाबाट हालको उपभोक्ता मूल्यमा कुनै परिवर्तन हुने छैन ।

१४५. मदिरा, चुरोट, वीयर जस्ता विलासिताका वस्तुहरूमा विक्रीकर घटेको कारणले राजश्व नघट्ने गरी अन्तःशुल्क तर्फ राजश्व समायोजन गरेको छु । ती वस्तुहरूमा अन्तःशुल्कका दरहरूमा सामान्य बृद्धि समेत गर्ने गरी प्रस्ताव गरेको छु । साथै अन्तःशुल्क असूल गर्ने साविकको प्रक्रियामा पनि केही हेरफेर गरेको छु ।
१४६. चिनी तथा खांडसारी मिलहरूबाट सह-उत्पादन (By product) को रूपमा निस्कने खुदो (Molasses) को विक्री वितरणमा कायम रहेको नियन्त्रण हटाएको छु । खुदोको अन्तःशुल्क लिने व्यवस्था पनि सरलीकृत गरेको छु ।
१४७. विक्रीकर तथा अन्तःशुल्कका दरहरूमा गरिएको परिवर्तन र प्रशासनिक सुदृढीकरणबाट थप रु.१ अर्ब ७७ करोड ३० लाख राजश्व परिचालन हुने अनुमान गरेको छु ।
१४८. विक्रीकर तथा अन्तःशुल्कका दरहरू आजैक मितिदेखि लागु हुनेछन् ।

सभामुख महोदय,

१४९. भन्सार दरबन्दीलाई अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता अनुरूप अद्यावधिक वर्गीकरण गर्न विश्व भन्सार संगठनले सन् १९९६ देखि लागु गरेको संशोधन समेत समावेश गरिएको हार्मोनाइज्ड पद्धतिमा आधारित भन्सार दरबन्दी प्रस्तावित गरेको छु । यसबाट हाम्रो निकासी पैठारी व्यापारमा एकरूपता, सरलता र विश्वसनीयताको विकास हुने अपेक्षा मैले राखेको छु ।
१५०. मूल्य अभिवृद्धि करको पूर्व तयारीको सिलसिलामा विक्रीकर दरहरूमा समायोजन गरी एउटै निर्धारण गरिएको हुँदा सो बाट आयात व्यापारमा पर्न सक्ने असरलाई ध्यानमा राखी भन्सारका दरहरूमा सामान्य संशोधन र परिमार्जन गरेको छु । यसै सिलसिलामा भन्सार मूल्यांकन प्रणालीलाई अझ यथार्थपरक, पारदर्शी र वैज्ञानिक बनाउने कार्यलाई जारी नै राखिने छ ।
१५१. विक्रीकरको दरमा परिवर्तन भएको कारणबाट केही वस्तुहरूबाट प्राप्त हुने राजश्व घट्न जाने हुँदा उक्त राजश्व भन्सारबाट समायोजन गर्ने दृष्टिकोणले कार, जीप, पाइप टोबाको, हात हतियार तथा खरखजाना, वियर र सबै प्रकारका मदिरा तथा चुरोटमा थप १० प्रतिशत, वियरिङ्ग, कस्मेटिक, रंगीन टेलिभिजन, डेक, भिडियो तथा अडियो क्यासेट टेप, लिनोलियम, कोको मिश्रित चकलेट, रंगरोगन, बाइन आदिको पैठारीमा थप ७ प्रतिशत र सबै प्रकारका कम्प्रेसर, फ्रिज खेल्नोना, टेलिफोन सेट, जर्दा खैनी, वाद्ययन्त्र आदिको पैठारीमा थप ६ प्रतिशत भन्सार लगाएको छु ।
१५२. चियाको अनधिकृत पैठारी निरुत्साहित गर्न भन्सारको बाटोबाट पैठारी होस् भन्ने दृष्टिकोणले चियाको पैठारीमा १० प्रतिशत मात्र भन्सार दर लगाएको छु ।
१५३. भारतबाट डि.आर.पी.पैठारी प्रकृया अन्तरगत मात्र पैठारी हुने सामानमा भारतीय अन्तःशुल्क दर भन्दा हाम्रो भन्सार दर कम हुनुको कारणले पुरै भारतीय अन्तःशुल्क फिर्ता नभई रहेको वर्तमान अवस्थामा पुरै अन्तःशुल्क फिर्ता लिने प्रयोजनका लागि केही वस्तुहरूमा भन्सार दर बढाएको छु । यसबाट डि.आर.पी.अन्तरगत भएको पैठारीमा भन्सार दर बृद्धि भएको कारणबाट मात्र पैठारीकर्तालाई थप व्ययभार पर्ने छैन ।
१५४. औद्योगिक कच्चापदार्थको आपूर्तिलाई सस्तो र सुलभ गर्न केही उद्योगहरूका कच्चा पदार्थहरूमा भन्सार दर घटाएको छु । यस क्रममा, धागो उद्योगहरूलाई प्रोत्साहन गर्ने दृष्टिकोणले ती उद्योगहरूले पैठारी गर्ने स्टेपुल फाइबरमा ८० प्रतिशत छुट दिएको छु । त्यस्तै फलफूल प्याकिङ्गका लागि आवश्यक हुने प्लाष्टिक कोटेड बक्सामा लाग्ने भन्सार महशूलमा ५० प्रतिशत छुट दिएको छु । अगवतीको केमिकल, जुत्ता बनाउने साँचो र डिटरजेन्टको कच्चा पदार्थमा पनि भन्सार दर घटाएको छु ।
१५५. वातावरण प्रदूषणलाई निरुत्साहित गर्न सफा टेम्पोको चेसीसको पैठारीमा १ प्रतिशत मात्र भन्सार महसूल लगाई विक्रीकर पुरै छुट दिएको छु । त्यस्तै डिजेल तथा पेट्रोल टेम्पोहरूलाई ब्याट्रिबाट संचालन गरी सफा टेम्पो बनाउन चाहेमा उक्त प्रयोजनका लागि पैठारी गर्ने सम्पूर्ण यन्त्र उपकरणमा समेत सोही बमोजिम छुट हुने व्यवस्था गरेको छु । यसका अतिरिक्त सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्थाले एम्बुलेन्स पैठारी गर्दा भन्सार महसूल १ प्रतिशत लिई विक्रीकर समेत पूर्ण रूपमा छुट दिने व्यवस्था मिलाएको छु । वातावरण प्रदूषणलाई निरुत्साहित गर्न प्लाष्टिक स्क्रैप र पुराना कपडाहरूको पैठारीलाई निरुत्साहन गर्ने दृष्टिकोणले थप २० प्रतिशत भन्सार लगाएको छु ।
१५६. पर्यटन व्यवसायलाई थप प्रोत्साहन गर्ने दृष्टिकोणले रिसोर्ट होटेलहरूले पैठारी गर्ने १/१ थान माइक्रोबस र मिनिबसमा लाग्ने भन्सारमा ५० प्रतिशत छुट दिई विक्रीकर नलाग्ने व्यवस्था मिलाएको छु ।
१५७. काठमाडौं उपत्यकामा बह्रदै गएको सवारीको चापबाट देखिएको सडकको संकुचन र वातावरण प्रदूषणलाई ध्यानमा राखी पब्लिक लिमिटेड कम्पनी वा सहकारी संस्थाले ट्याक्सीको रूपमा पैठारी गर्ने कार वा भ्यानको पैठारीमा दिएको टुटलाई खारेज गरेको छु । तर काठमाडौं उपत्यका बाहिर ट्याक्सीको रूपमा संचालन हुने कार तथा भ्यानलाई भने ५० प्रतिशत भन्सार छुट हाललाई कायम राखी विक्रीकर पूर्ण रूपमा छुट दिएको छु । पब्लिक लिमिटेड कम्पनी वा सहकारी संस्थाले पैठारी गर्ने माइक्रोबस एवं मिनिबसको पैठारीमा दिइएको छुटलाई भने यथावत राखेको छु ।

१५८. चालु आर्थिक वर्षमा कृषकले पैठारी गरी कृषि कार्यमा प्रयोग हुने एक थान ट्र्याक्टरमा ५० प्रतिशत छुट र विक्रीकर नलाग्ने व्यवस्था गरी एक एक थान पम्पिङ्ग सेट, धान तथा गहुँ चुट्टने र निफन्ने थ्रेसर पंखिमा दिइएको भन्सार तथा विक्रीकर छुटको व्यवस्था पनि यथावत राखेको छ ।
१५९. सीमावर्ती क्षेत्रहरूमा हुने चोरी पैठारी नियन्त्रण गर्ने उद्देश्यले गठित अनुगमन समितिहरूको प्रयास स्वरूप चोरी पैठारी नियन्त्रणमा सन्तोषप्रद सफलता हासिल भएको हुँदा आगामी आर्थिक वर्षमा चोरी पैठारी नियन्त्रण गर्न भन्सार कर्मचारी एवं गस्ती टोलीलाई अभि प्रभावकारी ढंगले परिचालन गरिने छ ।
१६०. भन्सार तथ्याक प्रणालीलाई अभि बढी विश्वसनीय र नीति निर्माणको प्रक्यामा उपयोगी बनाउन स्वचालित भन्सार तथ्याक सूचना प्रणालीको प्रथम चरण आगामी श्रावण महिनादेखि प्रारम्भ गरिने छ ।
१६१. भन्सार प्रशासनमा गरिने सुधार र प्रशासनिक नियन्त्रण एवं कर परिवर्तन समेतबाट जम्मा ८५ करोड थप राजश्व प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ ।
१६२. नेपालमा आयोजना गरिने आठौँ दक्षिण एशियाली खेलकूदबाट यस क्षेत्रमा हुने योगदानका साथै अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा नेपालको पहिचान बढाउन मद्दत पुग्ने हुँदा सो खेलकूदको आयोजना गर्न न्यूनतम पूर्वाधार सुधार तथा व्यवस्था मिलाउनको लागि आवश्यक साधन जुटाउन तोकिएको मिति देखि लाग्ने गरी भन्सार लाग्ने आयातीत वस्तुहरूमा भन्सार महशूलका अतिरिक्त सामानको मूल्यको ०.४० प्रतिशत अतिरिक्त रकम उठाई सो रकम दक्षिण एशियाली खेलकूद कोषमा जम्मा गरिने व्यवस्था गरेको छ ।
१६३. चुंगीकरबाट उद्योग तथा व्यापार व्यवसायमा विभिन्न समस्याहरू उत्पन्न भएको हुँदा सोक र खारेज गर्न गतवर्ष प्रस्तावित गरिएकोमा चुंगीकरको वैकल्पिक श्रोतका रूपमा आयात हुने तोकिएको मालसामानहरूको मूल्यमा १ प्रतिशतका दरले श्रोतमै स्थानीय विकास शुल्क असूल गरी स्थानीय विकास कोषमा जम्मा गर्ने प्रस्ताव गरेको छ । यो व्यवस्था नगरपालिका सम्बन्धी कानूनमा संशोधन भएको मितिदेखि लागू हुने छ । यस्तो रकम अधिराज्यका नगरपालिकाहरूको आयको अनुपातमा बाँडफाँड गरी खर्च गरिने व्यवस्था मिलाइने छ ।
१६४. अब म प्रत्यक्ष कर सम्बन्धी प्रस्तावहरू प्रस्तुत गर्दछु ।
१६५. चालु आर्थिक वर्ष २०५२।५३ मा ५० हजार नयाँ करदातालाई करको दायरामा ल्याउने कार्यक्रम राखिएकोमा आयकर, घरजग्गा कर र घरबहाल कर तर्फ गरी थप ५१ हजार भन्दा बढी करदातालाई करको दायरामा ल्याइएको छ । यसबाट ९ करोड ६० लाख राजश्व थप समेत असुल उपर गरिएको छ । यो कार्यलाई आगामी आर्थिक वर्षमा पनि निरन्तरता दिई अर्को २० हजार थप करदातालाई प्रत्यक्ष करको दायराभित्र ल्याउने लक्ष राखेको छ ।
१६६. कर प्रशासनलाई सक्षम बनाउन कर्मचारीको दक्षता बृद्धि, संगठनात्मक विस्तार र संगठनात्मक संरचनामा समेत परिवर्तन गरिनेछ । राजश्व प्रशासनलाई प्राविधिक दृष्टिकोणबाट समेत सक्षम बनाउन एकिकृत सूचना प्रणाली तर्जुमा गरी अन्तरविभागीय सूचना प्रवाहलाई आगामी आर्थिक वर्ष देखि व्यवस्थित गरिनेछ । आगामी वर्ष काठमाडौँ उपत्यका भित्रका सबै कर कार्यालयहरूमा करदाताहरूको हिसाव राख्ने र कर निर्धारण गर्ने कार्यमा कम्प्युटर प्रणालीको उपयोग गरिनेछ ।
१६७. आयकरलाई बढी प्रभावकारी बनाउन कमाएकै बखत कर तिर्ने जाने **(Pay As You Earn)** सिद्धान्तलाई प्रोत्साहन गर्न आगामी आर्थिक वर्ष देखि अग्रिम कर कट्टी गर्ने थप शीर्षक तथा दरहरूको व्यवस्था गरेको छ ।
१६८. आगामी वर्षको लागि भाडाका सवारी साधनहरूमा लाग्ने पूर्वानुमानित आयकर दरमा केही बृद्धि गरेको छ । त्यसैगरी निजी सवारी साधनमा लाग्ने सवारी साधन करको बार्षिक कर दरमा पनि बृद्धि गरेको छ ।
१६९. अवान्छित आर्थिक कृयाकलापलाई रोक्ने उद्देश्यले आगामी आर्थिक वर्षदेखि आयकर दर्ता प्रमाण पत्र लिई आयकर चुक्ता गरेका बाहेक अन्यले प्रतीतपत्र खोल्न नपाउने व्यवस्था गरेको छ ।
१७०. देशमा बहूदैं गएको बेरोजगारी समस्यालाई समाधान गर्ने दिशामा व्यवसायिक सीपमूलक तालीम प्रदान गर्ने भनी श्री ५ को सरकारबाट स्वीकृत प्राप्त तोकिएका संस्थाहरूलाई ५ वर्षको लागि आयकर छुट दिइनेछ ।
१७१. घरजग्गा करको मूल्याङ्कन दरमा समसामायिक परिवर्तन गरी घरजग्गा करदाताले स्वयं कर निर्धारण गर्न पाउने ऐच्छिक व्यवस्था गरिने छ । स्वयम् कर निर्धारण गरी लाग्ने रकम दाखिला गरेपछि कर कार्यालयले कर चुक्ता कार्डमा प्रमाणित गरी करदाताको ठेगानामा पठाउने व्यवस्था मिलाइने छ । यसबाट करदाताहरू कर कार्यालय जान नपरी प्रशासनिक भ्रन्फटबाट मुक्त हुने छन् । तर करदाताले म्याद भित्र स्वयं कर निर्धारण नगरेमा वा ऐन बमोजिम विवरण दाखिला नगरी वसेमा कार्यालयमा प्राप्त तथ्याङ्क, विवरण आदिको आधारमा कर कार्यालयले नै कर निर्धारण गरी पठाउने छ ।

१७२. स्वयंकर निर्धारण गरी विवरण पेश गर्ने आयकरदाताहरूले पेश गरेको विवरणलाई नै मान्य गरिने व्यवस्थालाई पारदर्शी एवं व्यवहारिक बनाउनका लागि त्यस्तो विवरणलाई नमूना छनौट (Random Sampling) समेतको आधारमा परीक्षण गर्ने व्यवस्था गरीनेछ । स्वयं कर निर्धारण मार्फत आयकर प्रशासनमा अझ बढी सरलता एवम् पारदर्शिता ल्याउन निश्चित कारोबार गरी आयकरदाताले स्वयम् कर निर्धारण गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिने छ ।
१७३. उद्योग व्यापार पेशा वा व्यवसायबाट आय आर्जन गर्ने करदाताहरू मध्ये लेखाको आधारमा आय निर्धारण नहुने र वार्षिक रु.६० हजार सम्म खूद आय हुने साना करदाताहरूको आय साना करदाताहरूको आयकर निर्धारण समितिबाट भै आएकोमा सोको सीमा बढाई रु.७० हजार कायम गर्ने व्यवस्था मिलाएको छ ।
१७४. कर निर्धारण प्रकृत्यामा पारदर्शिता ल्याउने कार्यमा लेखाको महत्वपूर्ण भूमिका रहने हुँदा विदेशी कम्पनीको कमिशन एजेण्ट भै कारोबार गर्नेहरूले जतिसुकैको कारोबार भए पनि अनिवार्य रूपमा वर्षेनी हिसाब किताब पेश गर्नु पर्ने व्यवस्था गरेको छ ।
१७५. लिज व्यवसायलाई प्रोत्साहन गर्न आय कर प्रयोजनको लागि राख्नु पर्ने लेखा प्रक्रिया र हासकट्टी पद्धति तोकिने व्यवस्था गरिने छ ।
१७६. नियमित रूपमा समयमै आय विवरण दिने, लागेको कर म्याद भित्रै तिर्ने, करदातालाई राष्ट्रले प्रोत्साहन दिने मात्र होइन सम्मान पनि दिनु पर्छ । यस्ता करदाताहरूको वर्षेनी छनौट गरी कदर पत्र प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिने छ । साथै कर छल्ने गैर कानूनी कार्य गर्नेहरूलाई दण्ड दिने अहिलेको व्यवस्थालाई अझ बढी प्रभावकारी बनाइने छ ।
१७७. गैर व्यवसायिक क्षेत्रमा एक वा दुई कोठासम्म बहालमा लगाई बसेका तर अन्य कुनै आय नभएका करदाताहरूको बहाल आयमा घर बहाल कर नलाग्ने व्यवस्था गरेको छ ।
१७८. उपरोक्त सुधारहरूबाट प्रत्यक्ष कर तर्फ रु.४२ करोड र मनोरञ्जन कर तर्फ रु.१ करोड गरी जम्मा रु.४३ करोड थप राजश्व परिचालन हुने छ ।
१७९. दूर संचार सेवाको भरपर्दो र स्तरीय सेवाबाट लगानीको प्रतिफल न्यायोचित रूपमा प्राप्त होस् भन्ने उद्देश्यले आगामी आर्थिक वर्ष देखि टेलिफोन जडान र नामसारी गर्दा रु.१ हजार “टेलिफोन स्वामित्व दस्तुर” लगाउने प्रस्ताव गरेको छ । त्यस्तै विक्रीकर तर्फ हाल कायम २० प्रतिशतको दर परिवर्तन भई १५ प्रतिशत हुँदा दूर संचार सेवाबाट प्राप्त भै रहेको राजश्व कम नहोस् भन्ने उद्देश्यले फरक दर बराबरको रकमको छुट्टै दूर संचार सेवा दस्तुर लगाउने प्रस्ताव गरेको छ । यी नयाँ दस्तुरहरूबाट महशूल वा शुल्कमा कुनै वृद्धि नभइकुनै थप रु.७ करोड राजश्व प्राप्त हुने अनुमान छ ।
१८०. प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष करका दरहरूमा गरिएको हेरफेर बाहेक अन्य दरहरू यथावत राखेको छ । यसरी राजश्वको वर्तमान श्रोतबाट रु.३१ अर्ब ९ करोड ४७ लाख र कर परिवर्तन तथा प्रशासनिक सुधारबाट ३ अर्ब ११ करोड ९७ लाख १८ हजार थप राजश्व उठ्ने अनुमान गरेको छ ।

सभामुख महोदय,

१८१. आर्थिक वर्ष २०५१।५२ को यथार्थ आय व्यय, आर्थिक वर्ष २०५२।५३ को संशोधित आय व्ययको अनुमान र आर्थिक वर्ष २०५३।५४ को अनुमानित आय व्यय अनुसूचीहरूमा उल्लेख गरेको छ ।
१८२. माननीय सांसदहरूबाट विभिन्न समयमा व्यक्त गर्नु भएका सुझावहरू अनुरूप विभिन्न मित्र राष्ट्र तथा दातृ संस्थाहरूबाट श्री ५ को सरकारलाई उपलब्ध गराइएको प्राविधिक सहायताको संक्षिप्त विवरण छुट्टै पेश गरेको छ ।
१८३. माथि पेश गरिएको व्यय विवरण अनुसार रु.३ अर्ब न्यून पूर्ति गर्न बैकिङ्ग क्षेत्रबाट १ अर्ब ५० करोड तथा गैह्र बैकिङ्ग क्षेत्रबाट रु.१ अर्ब ५० करोड आन्तरिक ऋण उठाई पूर्ति गरिने छ ।

सम्माननीय सभामुख महोदय

१८४. अब म प्रस्तुत बजेटले अवलम्बन गरेको नीति तथा कर सुधारबाट आगामी आर्थिक वर्षमा हासिल गरिने प्रमुख लक्ष्यहरूको अनुमान प्रक्षेपित गर्दछु।
१८५. आगामी आर्थिक वर्षमा कुल गार्हस्थ उत्पादन फ्याक्टर कस्ट (Factor Cost) मा ५.१ प्रतिशतले बृद्धि हुने अनुमान गरेको छु। आर्थिक वर्ष २०५२।५३ मा राजश्व संकलन कुल गार्हस्थ उत्पादनको अनुपातमा ११.८ प्रतिशत भएकोमा आगामी आर्थिक वर्षमा यो अनुपात १२.७ प्रतिशत पुग्ने अनुमान छ। चालु वर्ष सरकारी वित्तीय घाटा कूल गार्हस्थ उत्पादनको अनुपातमा ५.६ प्रतिशत र कूल आन्तरिक ऋण परिचालन १.५ प्रतिशत रही खुद आन्तरिक ऋण परिचालन ०.६ प्रतिशत मात्र कायम रहने अनुमान छ। प्रस्तुत बजेटमा बैकिङ्ग क्षेत्रबाट लिने खुद कर्जा निकै कम रहन जाने हुँदा निजी क्षेत्रको कृयाकलापमा विस्तार गर्न आवश्यक कर्जाको उपलब्धतामा बृद्धि हुन जानेछ भने यसबाट मुद्रा प्रदाय र मूल्य स्थितिमाथि पनि स्वाभाविक नियन्त्रण हुन जानेछ। अर्थात् आगामी आर्थिक वर्षको अन्तमा मूल्य स्थिति बृद्धि दर ७ प्रतिशत र मुद्रा प्रदाय बृद्धि दर १३ प्रतिशत रहने अनुमान गरेको छु। प्रस्तुत बजेटको कार्यान्वयनबाट देशमा समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम हुने, उत्पादनमा बृद्धि हुने, शीप विकास र रोजगारीका अवसरमा बृद्धि तथा निकासी लगानीको निमित्त उपयुक्त वातावरण श्रृजना हुने विश्वास गरेको छु।
१८६. प्रस्तुत बजेट तर्जुमा गर्ने कार्यमा सहयोग गर्नु हुने माननीय सदस्यहरू, उद्योगपति, बृद्धिजीवी, पत्रकार वन्धुहरू लगायत विभिन्न पेशासँग आवद्ध प्रतिनिधिहरूले दिनु भएको सुझाव र सल्लाहको लागि म हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु। सम्पूर्ण नेपाली दाजुभाई दिदी बहिनीहरू तथा माननीय सांसदहरूको सहयोग र समर्थनले आगामी वर्षको बजेटलाई थप सफलता हासिल गर्न मद्दत पुग्न जानेछ भन्ने कुरामा म विश्वस्त छु।
१८७. अन्त्यमा, नेपालको विकास प्रयाशमा निरन्तर रुपमा सहयोग पुऱ्याउदै आएका सबै मित्र राष्ट्रहरू तथा दातृ संघ संस्थाहरूलाई पनि म हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु।

आय व्ययको विवरण

अनुसूची १
रु. हजारमा

विवरण	आ.व. २०५१/५२ को यथार्थ	आ.व. २०५२/५३ को संशोधित अनुमान	आ.व. २०५३/५४ को अनुमान
कूल खर्च	३९०६००३२	४६६६९२९६	५७५६५६९५
साधारण तर्फ	१९२६५९९३	२२९०६९६९	२४९६४६३२
विकास तर्फ	१९७९४९९९	२४५७३०२७	३२५६०७६३
खर्च व्यहोर्ने श्रोतहरु	२६५९२३४२	३३२७४२४६	४०६९७९०९
राजश्व	२४५७५९६९	२६२०५५६६	३४२९४४९६
राजश्वको वर्तमान श्रोतबाट			३९०९४७००
कर परिवर्तन तथा प्रशासनिक सुधार			३९९९७९६
वैदेशिक सहायता (अनुदान)	३९३७९६९	५०६६६६०	६४०२६९९
द्विपक्षीय	३२७९४४७	४२६४९००	५२२००३७
बहुपक्षीय	६६५७९४	८०४५६०	१९८२६५४
बचत (+), न्यून (-)	-१०५४७६९०	-१३४०६९७०	-१६९४६५०६
न्यून पूर्ति गर्ने श्रोतहरु			
वैदेशिक सहायता (ऋण)	७३९२२९९	९६०६९७०	१३९४६५०६
द्विपक्षीय	७९७३३६	९३२७००	६९३४००
बहुपक्षीय	६५९४९६३	९६७४२७०	१३०५५९०६
आन्तरिक ऋण	९९०००००	२२०००००	३००००००
बैंकिङ क्षेत्र	९३०००००	७५०००००	९५०००००
गैर बैंकिङ क्षेत्र	६००००००	१४५०००००	१५००००००
नगद मौज्जातमा परिवर्तन (-बचत)	९३३५३९९	९४०००००	

राजश्व अनुमान
आर्थिक वर्ष २०५३/५४

अनुसूची २
रु. हजारमा

संकेत संख्या	शीर्षक	वर्तमान श्रोतबाट	कर परिवर्तन तथा परुशासनिक सुधारबाट	जम्मा
१.१.०१.००	वैदेशिक व्यापारमा आधारित वस्तुगत कर	७८५००००	३०००००	८१५००००
१.१.०१.१०	पैठारी महसूल	६६३००००	३०००००	६९३००००
१.१.०१.२०	समकारक महसूल	५००००		५००००
१.१.०१.३०	भारतीय अन्तःशुल्क फिर्ता	१००००००		१००००००
१.१.०१.४०	निकासी महसूल	४००००		४००००
१.१.०१.५०	निकासी सेवा शुल्क	१२००००		१२००००
१.१.०१.६०	भन्सारको अन्य आय	१००००		१००००
१.१.०२.००	वस्तु तथा सेवामा आधारित आन्तरिक वस्तुगत कर	१०९२८७००	१८१८०००	१२७४६७००
१.१.०२.१०	विक्री कर/मूल्यअभिवृद्धि कर	७१०९२००	१३८३०००	८४९२२००
१.१.०२.११	उत्पादन	१८६९०००	१०००००	१९६९०००
१.१.०२.१२	पैठारी महसूल	४८१६०००	११६३०००	५९७९०००
१.१.०२.१३	विक्री वितरण	४२००	०	४२००
१.१.०२.१४	सेवा	४२००००	१२००००	५४००००
१.१.०२.२०	अन्तःशुल्क	२१९९५००	३९००००	२५८९५००
१.१.०२.२१	चुरोट	१०७००००	१३००००	१२०००००
१.१.०२.२२	विडी	९५००	०	९५००
१.१.०२.२३	उच्च कोटीको मदिरा	५८००००	२०००००	७८००००
१.१.०२.२४	निम्न कोटीको मदिरा	५००००	०	५००००
१.१.०२.२५	वियर	४२००००	६००००	४८००००
१.१.०२.२६	अन्य औद्योगिक उत्पादन	७००००	०	७००००
१.१.०२.३०	ठेक्का कर	७०००००	०	७०००००
१.१.०२.४०	मनोरञ्जन कर	१२००००	१००००	१३००००
१.१.०२.५०	सावरी साधन कर	९००००	३५०००	१२५०००
१.१.०२.६०	होटेल कर	३५००००		३५००००
१.१.०२.७०	हवाई उडान कर	३६००००	०	३६००००
१.१.०२.७१	आन्तरिक हवाई उडान कर	२८८००		२८८००
१.१.०२.७२	वायु हवाई उडान कर	३३१२००		३३१२००
प्रत्यक्ष कर जम्मा		१८७७८७००	२१८०००	२०८९६७००
१.१.०३.००	आयकर	४२९००००	३०५०००	४५९५०००
१.१.०३.१०	संस्थागत आय कर	२७९४०३३	२०५०००	२९९९०३३
१.१.०३.११	सरकारी प्रतिष्ठानहरु	१२८८५००	०	१२८८५००
१.१.०३.१२	पब्लिक लिमिटेड कम्पनीहरु	७३२२६०	०	७३२२६०
१.१.०३.१३	प्राइभेट लिमिटेड कम्पनीहरु	७७३२७३	२०५०००	९७८२७३
१.१.०३.२०	व्यक्तिगत आयकर	११९५९६७	१०००००	१२९५९६७
१.१.०३.२१	पारिश्रमिक	१६५६११	०	१६५६११
१.१.०३.२२	उद्योग, व्यापार पेशा तथा व्यवसाय	१०३०३५६	१०००००	११३०३५६
१.१.०३.३०	घर जग्गा बहाल कर	१५००००	०	१५००००
१.१.०३.४०	व्याज कर	१५००००	०	१५००००
१.१.०४.००	घर जग्गा तथा अन्य सम्पत्तिमा लाग्ने कर	११९००००	८००००	१२७००००
१.१.०४.१०	मालपोत	१००००	०	१००००
१.१.०४.२०	भूमिकर	०	०	०
१.१.०४.३०	घर जग्गा रजिष्ट्रेशन	११०००००	०	११०००००
१.१.०४.४०	घर जग्गा कर	८००००	८००००	१६००००
प्रत्यक्ष कर जम्मा		२४८२५८७००	३८५०००	२५२१०८७००
कर राजश्व जम्मा		२४२५८७००	२५०३०००	२४७०९०००
१.१.०५.००	दस्तुर तथा शुल्क	९०६०००	६१६७१८	१५२२७१८
१.१.०५.१०	फर्म रजिष्ट्रेशन दस्तुर	४५०००	०	४५०००
१.१.०५.२०	एजेन्सी रजिष्ट्रेशन दस्तुर	२०००	०	२०००
१.१.०५.३०	हात हतियार रजिष्ट्रेशन दस्तुर	५०००	०	५०००

१.१.०५.४०	सवारी इजाजत दस्तुर	६५०००	२००००	८५०००
१.१.०५.५०	निकासी पैठारी इजाजत दस्तुर	१५०००	०	१५०००
१.१.०५.६०	परीक्षा दस्तुर	१४०००	०	१४०००
१.१.०५.७०	पासपोर्ट दस्तुर	२२००००	१०००००	३२००००
१.१.०५.८०	पर्यटन शुल्क	५०००००	०	५०००००
१.१.०५.८१	भिसा शुल्क	२५५०००	०	२५५०००
१.१.०५.८२	पर्वतारोहण तथा ट्रेकिङ्ग शुल्क	२४००००	०	२४००००
१.१.०५.८३	अन्य शुल्क	५०००	०	५०००
१.१.०५.९०	अन्य प्रशासनिक दस्तुर	४००००	४९६७१८	५३६७१८
१.१.०६.००	दण्ड, जरिवाना र जफत	१५००००	०	१५००००
१.१.०६.१०	न्यायीक दस्तुर, दण्ड, जरिवाना र जफत	१०००००		१०००००
१.१.०६.२०	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	५००००		५००००
१.१.०७.००	सरकारी सम्पत्ति, सेवा तथा वस्तुहरुको विक्री तथा भाडावाट प्राप्त आय	१०८००००	०	१०८००००
१.१.०७.१०	जलश्रोत क्षेत्रको आय	३५०००	०	३५०००
१.१.०७.११	पिउने पानी	२७५००		२७५००
१.१.०७.१२	सिंचाई	२५००		२५००
१.१.०७.१३	विद्युत	५०००		५०००
१.१.०७.२०	हुलाक क्षेत्रको आय	१८००००		१८००००
१.१.०७.३०	खाद्य कृषि क्षेत्रको आय	३५०००		३५०००
१.१.०७.४०	शिक्षा क्षेत्रको आय	३००००		३००००
१.१.०७.५०	वन क्षेत्रको आय	४५००००		४५००००
१.१.०७.६०	यातायात क्षेत्रको आय	२५००००		२५००००
१.१.०७.७०	सरकारी क्षेत्रको अन्य आय	१०००००		१०००००
१.१.०८.००	लाभांश	१४५००००	०	१४५००००
१.१.०८.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	१३६००००		१३६००००
१.१.०८.२०	ब्यापारीक प्रतिष्ठान	३५०००		३५०००
१.१.०८.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	२००००		२००००
१.१.०८.०४	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	३५०००		३५०००
१.१.०८.५०	अन्य	०		०
१.१.०९.००	ब्याज कर	१६५००००	०	१६५००००
१.१.०९.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	७००००		७००००
१.१.०९.२०	ब्यापारीक प्रतिष्ठान	५०००		५०००
१.१.०९.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	५००००		५००००
१.१.०९.४	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	१५२५०००		१५२५०००
१.१.०९.५०	अन्य	०		०
१.१.१०.००	रोयल्टी र सरकारी सम्पत्ति विक्री	२२००००	०	२२००००
१.१.१०.१०	रोयल्टी	११००००	०	११००००
१.१.१०.११	खानी रोयल्टी	१००००		१००००
१.१.१०.१२	जलश्रोत सम्बन्धी रोयल्टी	२५००		२५००
१.१.१०.१३	अन्य रोयल्टी	९७५००		९७५००
१.१.१०.२०	विक्री	११००००	०	११००००
१.१.१०.२१	सरकारी घर जग्गा विक्री	७५०००		७५०००
१.१.१०.२२	सरकारी सामान विक्री	३००००		३००००
१.१.१०.२३	अन्य विक्री	५०००		५०००
१.१.११.००	साँव फिर्ता	१३६००००	०	१३६००००
१.१.११.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	५००००		५००००
१.१.११.२०	ब्यापारीक प्रतिष्ठान	१००००		१००००
१.१.११.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	१५००००		१५००००
१.१.११.४०	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	११५००००		११५००००
१.१.११.५०	अन्य	०		०
१.१.१२.००	दातव्य तथा उपहार विविध आय	२००००	०	२००००
१.१.१२.१०	दातव्य तथा उपहार	५०००		५०००
१.१.१२.२०	विविध आय	१५०००		१५०००
गैर कर राजश्व जम्मा		६८३९०००	६१६७१८	७४५२७१८
राजश्व जम्मा		३१०९४७००	३११९७१८	३४२१४४१८

आर्थिक वर्ष २०५३/५४ को व्यय अनुमानको सारांश

अनुसूची ३
रु. हजारमा

विवरण	२०५१/५२ को यथार्थ खर्च	२०५२/५३ को संशोधित अनुमान	२०५३/५४ को अनुमान
कुल खर्च	३९०६००३२	४६६८१२१६	५७५६५६१५
साधारण	१९२६५११३	२२१०८१८९	२४९८४८३२
विकास खर्च	१९७९४९१९	२४५७३०२७	३२५८०७८३
केन्द्रीयस्तर	१५९४६१७३	१९१३७२२४	२६०२६५८०
जिल्लास्तर	३८४८७४६	५४३५८०३	६५५४२०३
संचित कोष माथि व्ययभार हुने	६२३७९४६	६८२६२०२	८०२९५९९
संचित कोषबाट विनियोजन हुने	३२८२२०८६	३९८५५०१४	४९५३६०१६
कर्मचारी खर्च			१०१६९८३६
अन्य खर्च			२०५९३२३१
पूँजीगत खर्च			२६८०२५४८

अनुदान संख्या	विवरण	साधारण	विकास	जम्मा
११	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरवार	६९६४०	०	६९६४०
१२	राजपरिषद्	५२१४	०	५२१४
१३	संसद	१०९४९६	०	१०९४९६
१४	अदालत	२३०५५८	०	२३०५५८
१५	अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	५५५०	०	५५५०
१६	महालेखा परिक्षकको विभाग	२८१८६	०	२८१८६
१७	लोक सेवा आयोग	३९२९७	०	३९२९७
१८	निर्वाचन आयोग	१८४६२५	०	१८४६२५
१९	महान्यायाधिवक्तको कार्यालय	४०६९०	०	४०६९०
२०	न्याय परिषद्	१४५५	०	१४५५
२५	प्रधानमन्त्रिको कार्यालय	६३६३	०	६३६३
३०	मन्त्रपरिषद्	२७०६७	०	२७०६७
३५	अर्थ मन्त्रालय	२५२८६४	३५७३२५	६१०१८९
३६	आपूर्ति मन्त्रालय	३५१२	२२४५००	२२८०१२
३७	आवास तथा भौतिक योजना मन्त्रालय	९०००१	१६९१४०७	१७८१४०८
३८	उद्योग मन्त्रालय	२३२०२१	२६८९४१	५००९६२
३९	कानून तथा न्याय मन्त्रालय	१३९९२	०	१३९९२
४०	कृषि मन्त्रालय	८८०७४	१८२५१००	१९१३१७४
४५	गृह मन्त्रालय	२६४०४१५	४३९३	२६४४८०८
४६	जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय	४१६५	२४५११	२८६७६
४७	जलश्रोत मन्त्रालय	१३१५९६	३१८०९५४	३३१२५५०
४८	निर्माण तथा यातायात मन्त्रालय	१७१७५६	४६६७१०१	४८३८८५७
४९	पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	१०३०७३	१०८३२७०	११८६३४३
५०	परराष्ट्र मन्त्रालय	५२७४३१	०	५२७४३१
५५	भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	२११६६८	३३१७८५	५४३४५३
५६	महिला तथा सामाज कल्याण मन्त्रालय	४३५३९	१५०३५	५८५७४
५७	युवा, खेलकूद तथा संस्कृति मन्त्रालय	९५३२०	१७५३१६	२७०६३६
५८	रक्षा मन्त्रालय	२४२६८१६	०	२४२६८१६
५९	वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालय	५३२२२८	४७४१८७	१००६४१५
६०	वाणिज्य मन्त्रालय	१७५७०	३४०००	५१५७०
६१	विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	३२०५	१५००	४७०५
६५	शिक्षा मन्त्रालय	५०७९०१०	२६८०२८७	७७५९२९७
६६	सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	३३५३०	१५००	३५०३०
६७	सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	५४१०१८	४९५५९	५९०५७७
६८	संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय	२९४३	०	२९४३
६९	स्थानीय विकास मन्त्रालय	२७३३९	४०७४९८३	४१०२३२२
७०	स्वास्थ्य मन्त्रालय	९७२९४७	२४८५०३४	३४५७९८१
७१	श्रम मन्त्रालय	११६२४	६०७८४	७२४०८
७२	राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	४८३७४	३४७९१	८३१६५
८१	अर्थ मन्त्रालय - आन्तरिक ऋण भुक्तानी	४१८६२९५	०	४१८६२९५
८२	अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (बहुपक्षीय)	२७९५४२४	०	२७९५४२४
८३	अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (द्विपक्षीय)	८५९९४१	०	८५९९४१
८६	अर्थ मन्त्रालय - लगानी वैदेशिक संस्थाहरु	१७०००	०	१७०००
८७	अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्था	०	८४९१५०३	८४९१५०३
८८	अर्थ मन्त्रालय - लगानी अन्य	०	१२०५१७	१२०५१७
९५	अर्थ मन्त्रालय -विविध	२०७२०००	२२२५००	२२९४५००
	जम्मा	२४९८४८३२	३२५८०७८३	५७५६५६१५

संकेत संख्या	शीर्षक	आर्थिक वर्ष २०५१।५२ को यथार्थ	आर्थिक वर्ष २०५२।५३ को संशोधित अनुमान
१.१.०१.००	वैदेशिक व्यापारमा आधारित वस्तुगत कर	७०१८११२	७३०००००
१.१.०१.१०	पैठारी महसूल	५८१५८७०	६२३१७८६
१.१.०१.२०	समकारक महसूल	२४३००	८२१४
१.१.०१.३०	भारतीय अन्तःशुल्क फिर्ता	८३७४८१	९०००००
१.१.०१.४०	निकासी महसूल	४५३८६	३९९१८
१.१.०१.५०	निकासी सेवा शुल्क	२८७०८१	११००८२
१.१.०१.६०	भन्सारको अन्य आय	७९९४	१००००
१.१.०२.००	वस्तु तथा सेवामा आधारित आन्तरिक वस्तुगत कर	८८४६६३४	९८९००००
१.१.०२.१०	विक्री कर / मूल्यअभिवृद्धि कर	६०३१७५४	६५८००००
१.१.०२.११	उत्पादन	१४६६३८८	१७०२३९०
१.१.०२.१२	पैठारी महसूल	४१३०३८७	४४६००००
१.१.०२.१३	विक्री वितरण	९२८५५	१४४९०
१.१.०२.१४	सेवा	३४२०८४	४०३१२०
१.१.०२.२०	अन्तःशुल्क	१६५७३२१	१९४००००
१.१.०२.२१	चुरोट	७४६६६६	९०७८३६
१.१.०२.२२	विडी	१०७२४	७९१३
१.१.०२.२३	उच्च कोटीको मदिरा	३०१०४२	३५२२२५
१.१.०२.२४	निम्न कोटीको मदिरा	१६८१३५	२०३८०८
१.१.०२.२५	वियर	३१४२९५	३५६४७१
१.१.०२.२६	अन्य औद्योगिक उत्पादन	११६४५९	१११७४७
१.१.०२.३०	ठेक्का कर	५०५२२४	६२००००
१.१.०२.४०	मनोरञ्जन कर	९१०४७	९००००
१.१.०२.५०	सावरी साधन कर	५३९९१	७००००
१.१.०२.६०	होटेल कर	२२९१०८	२८००००
१.१.०२.७०	हवाई उडान कर	२७८२२९	३१००००
१.१.०२.७१	आन्तरिक हवाई उडान कर	२२३५६	९००००
१.१.०२.७२	वाह्य हवाई उडान कर	२५५८७३	२२००००
	अग्रत्यक्ष कर जम्मा	१५८६४७४६	१७१९००००
१.१.०३.००	आयकर	२८२३५१७	३६६९०००
१.१.०३.१०	संस्थागत आय कर	१७६५८२३	२५०४७५५
१.१.०३.११	सरकारी प्रतिष्ठानहरु	८६०२३५	१०६२०००
१.१.०३.१२	पब्लिक लिमिटेड कम्पनीहरु	४४००६५	५६००००
१.१.०३.१३	प्राइभेट लिमिटेड कम्पनीहरु	४६५५२३	८८२७५५
१.१.०३.२०	व्यक्तिगत आयकर	८७३२३९	९२९२८५
१.१.०३.२१	पारिश्रमिक	११८४२७	१४५०००
१.१.०३.२२	उद्योग, व्यापार पेशा तथा व्यवसाय	७५४८१२	७८४२८५
१.१.०३.३०	घर जग्गा बहाल कर	७२८३५	१०५०००
१.१.०३.४०	व्याज कर	१११६२०	१३००००
१.१.०४.००	घर जग्गा तथा अन्य सम्पत्तिमा लाग्ने कर	९७१८०९	१२०२४८६
१.१.०४.१०	मालपोत	३१२२६	३००००
१.१.०४.२०	भूमिकर	३६३७	७००००
१.१.०४.३०	घर जग्गा रजिष्ट्रेशन	९०२७५०	१०३२४८६
१.१.०४.४०	घर जग्गा कर	३४१९६	७००००
	अग्रत्यक्ष कर जम्मा	३७५५३२६	४८७१४८६
	कर राजश्व जम्मा	१९६६००७२	२२०६१४८६
१.१.०५.००	दस्तुर तथा शुल्क	६९३७७२	७७६६००
१.१.०५.१०	फर्म रजिष्ट्रेशन दस्तुर	३३४२०	४१६००
१.१.०५.२०	एजेन्सी रजिष्ट्रेशन दस्तुर	९१९	१४००
१.१.०५.३०	हात हतियार रजिष्ट्रेशन दस्तुर	३२२१	४६००
१.१.०५.४०	सवारी इजाजत दस्तुर	५०९०८	५८७००
१.१.०५.५०	निकासी पैठारी इजाजत दस्तुर	९८४५	१३९००

१.१.०५.६०	परीक्षा दस्तुर	६२४९	१३९००
१.१.०५.७०	पासपोर्ट दस्तुर	२६२९७४	१९००००
१.१.०५.८०	पर्यटन शुल्क	२९५४६२	४१५५००
१.१.०५.८१	भिसा शुल्क	१५६४३०	२१००००
१.१.०५.८२	पर्वतारोहण तथा ट्रेकिङ्ग शुल्क	१३६००४	२०००००
१.१.०५.८३	अन्य शुल्क	३०२८	५५००
१.१.०५.९०	अन्य प्रशासनिक दस्तुर	३०७७४	३७०००
१.१.०६.००	हण्ड, जरिवाना र जफत	७१८४८	१२००००
१.१.०६.१०	न्यायीक दस्तुर, दण्ड, जरिवाना र जफत	५०१६९	९००००
१.१.०६.२०	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	२१६७९	३००००
१.१.०७.००	सरकारी सम्पत्ति, सेवा तथा वस्तुहरुको विक्री तथा	८२९८९२	८३५०००
१.१.०७.१०	जलश्रोत क्षेत्रको आय	२०८१८	३००००
१.१.०७.११	पिउने पानी	१६७९१	२२०००
१.१.०७.१२	सिंचाइ	१५१६	३०००
१.१.०७.१३	विद्युत	२५११	५०००
१.१.०७.२०	हुलाक क्षेत्रको आय	१५९९५५	१८००००
१.१.०७.३०	खाद्य कृषि क्षेत्रको आय	२८९२१	३५०००
१.१.०७.४०	शिक्षा क्षेत्रको आय	२०९४२	३००००
१.१.०७.५०	वन क्षेत्रको आय	३३५९०३	२६००००
१.१.०७.६०	यातायात क्षेत्रको आय	१७९३९९	२०००००
१.१.०७.७०	सरकारी क्षेत्रको अन्य आय	८३९५४	१०००००
१.१.०८.००	लाभांश	१०६००५०	१४२१४००
१.१.०८.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	१०३७६६९	१३९०५००
१.१.०८.२०	ब्यापारीक प्रतिष्ठान	९२५०	१०३००
१.१.०८.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	८४७	३६००
१.१.०८.०४	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	११४६५	१५५००
१.१.०८.५०	अन्य	८१९	१५००
१.१.०९.००	ब्याज कर	८४२६७३	१४५१२००
१.१.०९.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	५१०३२	१११८००
१.१.०९.२०	ब्यापारीक प्रतिष्ठान	२३	२३००
१.१.०९.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	२९४५२	५५९००
१.१.०९.४	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	७६१९३८	१२७५८००
१.१.०९.५०	अन्य	२२८	५४००
१.१.१०.००	रोयल्टी र सरकारी सम्पत्ति विक्री	१९६८२५	२७९५००
१.१.१०.१०	रोयल्टी	९६८६०	१०८४००
१.१.१०.११	खानी रोयल्टी	५०५७	५७००
१.१.१०.१२	जलश्रोत सम्बन्धी रोयल्टी	२५१	११००
१.१.१०.१३	अन्य रोयल्टी	९१५५२	१०१६००
१.१.१०.२०	विक्री	९९९६५	१७११००
१.१.१०.२१	सरकारी घर जग्गा विक्री	५२१५८	८५५००
१.१.१०.२२	सरकारी सामान विक्री	३०६४६	५८५००
१.१.१०.२३	अन्य विक्री	१७६१	२७१००
१.१.११.००	साँब फिर्ता	१२१०४८३	१२४४४००
१.१.११.१०	वित्तीय प्रतिष्ठान	२८८१६	४४०००
१.१.११.२०	ब्यापारीक प्रतिष्ठान	७	८८००
१.१.११.३०	औद्योगिक प्रतिष्ठान	१२७६२३	२२००००
१.१.११.४०	सेवा मूलक प्रतिष्ठान	१०५३९२१	९६२८००
१.१.११.५०	अन्य	११६	८८००
१.१.१२.००	दातव्य तथा उपहार विविध आय	९५६६	१६०००
१.१.१२.१०	दातव्य तथा उपहार	१	८००
१.१.१२.२०	विविध आय	९५६५	१५२००
गैर कर राजश्व जम्मा		४२१२१०९	६१४४१००
राजश्व जम्मा		२४५७५१८१	२८२०५५८६

साधारण तथा विकास तर्फको व्यय स्थिति

रु. हजारमा

अनुदान संख्या	विवरण	आ.व. २०५१/५२ को यथार्थ खर्च		आ.व. २०५२/५३ को संशोधित अनुमान	
		साधारण	विकास	साधारण	विकास
११	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरवार	६०४९७	०	६४१६५	०
१२	राजपरिषद्	३९०१	०	४८००	०
१३	संसद	५९८७९	०	७३०००	०
१४	अदालत	१५३३६३	०	१९७५६०	०
१५	अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग	३७७१	०	५५००	०
१६	महालेखा परिक्षकको विभाग	२००७०	०	२४८८०	०
१७	लोक सेवा आयोग	२४८८१	०	२३४००	०
१८	निर्वाचन आयोग	५७५४४७	०	३९९००	०
१९	महान्यायाधिवक्तको कार्यालय	२९६७२	०	३३७६०	०
२०	न्याय परिषद्	९२७	०	१२४०	०
२५	प्रधानमन्त्रिको कार्यालय	५९४६	०	५३६९	०
३०	मन्त्रिपरिषद्	१३३७१	०	२३४५०	०
३५	अर्थ मन्त्रालय	१९६९६६	२१३९०६	२२९६३०	२९९१३८
३६	आपूर्ति मन्त्रालय	२७४०	२३९२५८	३५००	२२६०००
३७	आवास तथा भौतिक योजना मन्त्रालय	६९२६३	१३४४४४१	८४९००	१४६२३८२
३८	उद्योग मन्त्रालय	१६८८९८	१२१४६९	१८७२१०	३०२४६६
३९	कानून तथा न्या मन्त्रालय	५८९८	०	८९६०	०
४०	कृषि मन्त्रालय	६९८९७	१४०१८५४	७८५९०	१४७९६०४
४५	गृह मन्त्रालय	१९२९०६८	१५४७	२२७६३९०	३१४४
४६	जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय	०	०	१४००	६९४०
४७	जलश्रोत मन्त्रालय	११३११९	२५५५७०२	१३६८०६	३१७४८३४
४८	निर्माण तथा यातायात मन्त्रालय	१३३४४२	२६७८८०३	१७५७००	३६५९८६३
४९	पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	७३३४१	४६४२५१	८६७६१	५२८४४६
५०	परराष्ट्र मन्त्रालय	४३२६१३	०	४६८७९४	०
५५	भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	१८२१२६	२१०१६१	२०६७१०	२२३३२९
५६	महिला तथा सामाज कल्याण मन्त्रालय	०	०	३९३००	०
५७	युवा, खेलकूद तथा संस्कृति मन्त्रालय	०	०	९५३५०	१४७५३५
५८	रक्षा मन्त्रालय	२००२८१८	०	२१९९९००	०
५९	वन तथा भू संरक्षण मन्त्रालय	३८७१०४	४०८४२६	५३६८४८	४४१२५०
६०	वाणिज्य मन्त्रालय	१३४०३	१००००	१५७८९	२००००
६१	विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	०	०	०	०
६५	शिक्षा मन्त्रालय	३६८६४९९	१५०१६२८	४४९०९१२	२१४५९४१
६६	सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	२५५२८	०	२७६००	०
६७	सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	३८००५१	०	४६३००३	६१७८४
६८	संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय	०	०	१४००	०
६९	स्थानीय विकास मन्त्रालय	१६९६५	२४०६४६१	२५४४५	३६०७१८४
७०	स्वास्थ्य मन्त्रालय	६४६२४१	८५८४७०	९२६११८	१२५२५९३
७१	श्रम मन्त्रालय	२१७५५	४८२९५	१४०००	५२७११
७२	राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	३२३४२	३१६५०	४४०७५	१२७५२
८१	अर्थ मन्त्रालय - आन्तरिक ऋण भुक्तानी (साँवा भुक्तानी)	३०९८५०५	०	३४६२४००	०

	(ब्याज भुक्तानी)	-२२७३५०५		-२६०२५२९	
८२	अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (बहुपक्षीय)	२१८४७४४	०	२५३१००९	०
	(साँवा भुक्तानी)	-१३५७५२३		-१५४१०४७	
	(ब्याज भुक्तानी)	-८२७२२१		-९८९९६२	
८३	अर्थ मन्त्रालय - वैदेशिक ऋण भुक्तानी (द्विपक्षीय)	८०००८२	०	६७४७४८	०
	(साँवा भुक्तानी)	-४७०७१४		-३४४३१८	
	(ब्याज भुक्तानी)	-३२९३६८		-३३०४३०	
८६	अर्थ मन्त्रालय - लगानी वैदेशिक संस्थाहरु	५२१५	०	२१०००	०
८७	अर्थ मन्त्रालय - लगानी सार्वजनिक संस्था	०	४६४६२५९	०	५१८८२९६
८८	अर्थ मन्त्रालय - लगानी अन्य	०	०	०	३२३३५
९५	अर्थ मन्त्रालय -विविध	१६३४७६५	६५२३३८	२०९६९१७	२४४५००
	जम्मा	१९२६५११३	१९७९४९१९	२२१०८१८९	२४५७३०२७

आर्थिक वर्ष २०५३/५४ को सेवा र कार्यगत विवरण

साधारण खर्च

	विवरण	२०५३/५४ को व्यय अनुमान			कूल साधारण खर्चको प्रतिशत
		जम्मा बजेट	कर्मचारी खर्च	अन्य खर्च	
१	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	६९६४०	०	६९६४०	०.२८
	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरबार	६९६४०		६९६४०	०.२८
२	संवैधानिक अंगहरु	२३०४८४	१४१४६६	६७४४१	०.९२
	संवैधानिक अंगहरु	२३०४८४	१४१४६६	६७४४१	०.९२
३	साधारण प्रशासन	३९९१००७	३०४१७३६	७५७६६८	१५.९७
	सामान्य प्रशासन	१३५४६०८	७५५९९५	५२८७८५	५.४२
	प्रहरी	२२३५५७१	१९६२२५७	१५५७४४	८.९५
	राजश्व तथा आर्थिक प्रशासन योजना	३६४४२५	२९३६०४	६७९४१	१.४६
		३५४०३	२९८८०	५१९८	०.१४
४	रक्षा	२४२४६८५	१९३४०२२	३५३०८३	९.७०
	रक्षा	२४२४६८५	१९३४०२२	३५३०८३	९.७०
५	सामाजिक सेवाहरु	६२६४०२४	९५५७६७	५२६९३७०	२५.०७
	शिक्षा	५०६९२९०	११६३८३	४९३२२२५	२०.२९
	स्वास्थ्य	९६०८१२	७३४९८९	२२५६१७	३.८५
	खानेपानी	१११८५	८२६५	२७६५	०.०४
	स्थानीय विकास	१४३५२	१११६२	३०७६	०.०६
	अन्य सामाजिक सेवाहरु	२०८३८५	८४९६८	१०५६८७	०.८३
६	आर्थिक सेवाहरु	१८८२७३२	१३३२८३४	४२५३९८	७.५४
	कृषि	७८७२८	५३८५९	२२८७८	०.३२
	सिंचाई	१०८९५२	९९६१२	१३७९५	०.४४
	भूमिसुधार तथा नापी	७८४२५	६११९९	१४४९६	०.३१
	वन	५२५७६८	४८६२२०	३३७६७	२.१०
	उद्योग	२२६४७१	३२७४२	१३९७८४	०.९१
	संचार	५३७१७४	४१३७४४	८६०५५	२.१५
	यातायात	२५६१५५	१६१७९८	९२६२९	१.०३
	विद्युत	१०४६६	७२९५	३१३०	०.०४
	अन्य आर्थिक सेवाहरु	६०५९३	२४३६५	१८८६४	०.२४
७	ऋण भुक्तानी	७८४१६६०	०	७८४१६६०	३१.३९
	आन्तरिक ऋण भुक्तानी	४१८६२९५	०	४१८६२९५	१६.७६
	वाह्य ऋण भुक्तानी	३६५५३६५	०	३६५५३६५	१४.६३
८	विविध	२२८०६००	१२९००००	९१०६००	९.१३
	विविध	२२८०६००	१२९००००	९१०६००	९.१३
	कूल साधारण खर्च	२४९८४८३२	८६९५८२५	१५६९४८६०	५९४१४७

	विवरण कूल विकास खर्च	२०५३/५४ को व्यय अनुमान				कूल साधारण खर्च प्रतिशत
		जम्मा बजेट	कर्मचारी खर्च	अन्य खर्च	पूजीगत खर्च	
		३२५८०७८३	१४७४०११	४८९८३७१	२६२०८४०१	१००
१	साधारण प्रशासन	८०११६	७६४९	३२०४२	४०४२५	०.२५
क	सामान्य प्रशासन	१५००	२३४	१२६६	०	०.००
ख	प्रहरी	४३८२५	०	३४००	४०४२५	०.१३
ग	योजना	३४७९१	७४१५	२७३७६	०	०.११
२	सामाजिक सेवाहरु	१२१०७७८३	५१९९६३	२४३६०५५	९१५१७६५	३७.१६
क	शिक्षा	२६८०२८७	११४१५३	११४९९०२	१४१६२३२	८.२३
ख	स्वास्थ्य	२४८५०३४	१७४०५०	७५७९२१	१५५३०६३	७.६३
ग	खानेपानी	२२८९१०६	१५८०९७	११६१०४	२०१४९०५	७.०३
घ	स्थानीय विकास	४०७४९८३	६२९३१	३३४९४७	३६७७०५	१२.५१
ङ	अन्य सामाजिक सेवाहरु	५७८३७३	१०७३२	७७८१	४९०४६०	१.७८
अ	जनसंख्या तथा वातावरण	२४५११	२९३०	१९७५१	१८३०	०.०८
आ	महिला तथा समाज कल्याण	१५०३५	१०२५	६५८५	७४२५	०.०५
इ	युवा, खेलकूद तथा सांस्कृति	१७५३१६	७१०	३६८६५	१३७७४१	०.५४
ई	आवास	३५७६१८	५४५४	१०५५०	३४१६१४	१.१०
उ	अन्य	५८९३	६१३	३४३०	१८५०	०.०२
६	आर्थिक सेवाहरु	२०१७०३८४	८४६३९९	२३०७७७४	१७०१६२११	६१.९१
क	कृषि	२५७४६००	३८४७९२	१३१४८७९	८७४९२९	७.९०
ख	सिंचाई	३१८१२६५	८६५८५	९२६१७	३००२०६३	९.७६
ग	भूमिसुधार तथा नापी	३३१७८५	७२०९२	१९२०११	६७६८२	१.०२
घ	वन	४७४१८७	१०८८४८	४३७००	३२१६३९	१.४६
ङ	उद्योग	३३५६४१	१०७२६८	७१९९८	१५६३७५	१.०३
च	संचार	८५४५५९	४८४६	२१५७५	८२८१३८	२.६२
छ	यातायात	५४३६४४२	३७९४२	१२५६८४	५२७२८१६	१६.६९
	सडक यातायात	४६७२१०१	२१९३४	५८७६४	४५९१४०३	१४.३४
	हवाई यातायात	७६४३४१	१६००८	६६९२०	६८१४१३	२.३५
ज	विद्युत	५८३३५७२	४००	३८४८५	५७९४६८७	१७.९०
झ	अन्य आर्थिक सेवाहरु	११४८३३३	४३६२६	४०६८२५	६९७८८२	३.५२
अ	पर्यटन	३१८९२९	६६०३	११६२४६	१९६०८०	०.९८
आ	हावापानी	४०९८७	१०१५०	६७८२	२४०५५	०.१३
इ	आपूर्ति	६७६६३३	०	२२४५००	४५२१३३	२.०८
ई	वाणिज्य	३४०००	०	३४०००	०	०.१०
उ	श्रम	६०७८४	२४१२३	१३५४७	२३११४	०.१९
ऊ	अन्य	१७०००	२७५०	११७५०	२५००	०.०५
७	विविध	२२२५००	१०००००	१२२५००	०	०.६८
	विविध	२२२५००	१०००००	१२२५००	०	०.६८

खर्च रकमगत व्यय अनुमान
(आर्थिक वर्ष २०५३/५४)

रु. हजारमा

रकम नं	खर्च रकमको नाम	साधारण	विकास	जम्मा
	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरवार	६९६४०	०	६९६४०
	श्री ५ महाराजाधिराज, राजपरिवार तथा राजदरवार	६९६४०		६९६४०
	चालु खर्च	२४१८९१७५	६३३२८२१	३०५२१९९६
१	उपभोग खर्च	८६९५८२५	१४७४०११	१०१६९८३६
१.०१	तलब	४७२३५९७	८६६३७७	५५८९९७४
१.०२	भत्ता	१३९६५५१	३३६६४५	१७३३१९६
१.०३	भ्रमण खर्च तथा दैनिक भत्ता	२२७९२३	२४१०४१	४६८९६४
१.०४	पोशाक	३१०८६१	७४८४	३१८३४५
१.०५	दाखान्न तथा आहार	११८३६४८	२२४६४	१२०६११२
१.०६	औषधि उपचार	१४०७४५	०	१४०७४५
१.०७	सेवा निवृत्त सुविधा	७१२५००	०	७१२५००
२	कार्यालय संचालन र सेवा खर्च	१४२६०८२	१६६६२५९	३०९२३४१
२.०१	धारा तथा विजुली	१२८४६३	९२६६६	२२११२९
२.०२	टेलिफोन ट्रंकल	९०८२३	३२८२३	१२३६४६
२.०३	अन्य सेवा	१५७९१४	४२२४१३	५८०३२७
२.०४	भाडा	१७८८४३	५९१७९	२३८०२२
२.०५	मर्मत तथा सम्भार	२३८८७९	१५३३८३	३९२२६२
२.०६	कार्यालय सामान	७५२५४	४९७३६	१२४९९०
२.०७	अरु माल सामानहरु	१०७७४०	१७९२७४	२८७०१४
२.०८	छपाई	९५४५३	८६६८१	१८२१३४
२.०९	पत्र-पत्रिका तथा पुस्तक	१४९५२	१५८१३	३०७६५
२.१०	इनधन सवारीको निमित्त	९८९७८	५९०४७	१५८०२५
२.११	इनधन अन्य प्रयोजनको निमित्त	५१३५४	२३२०१	७४५५५
२.१२	औषधि खरिद	९२०४५	४४६६९५	५३८७४०
२.१३	विविध खर्च	९५३८४	४५३४८	१४०७३२
३	अनुदान (चालु ट्रान्सफर)	५६६४८०८	२८६६३०३	८५३११११
३.०१	मूल्य अनुदान	०	८७१२१९	८७१२१९
३.०२	संचालन अनुदान	५०८२७१०	११७४४३१	६२५७१४१
३.०२	अन्य अनुदान	५८२०९८	८२०६५३	१४०२७५१
९	भैपरी आउने खर्च	४६८८००	३२६२४८	७९५०४८
९.०१	भैपरी आउने	४६८८००	३२६२४८	७९५०४८
१०	साँवा भुक्तानी	३५७९६५०	०	३५७९६५०
१०.०१	आन्तरिक ऋणको साँवा भुक्तानी	१३५०९९१	०	१३५०९९१
१०.०२	बाह्य ऋणको साँवा भुक्तानी	२२२८६५९	०	२२२८६५९
११	ब्याज भुक्तानी	४२६२०१०	०	४२६२०१०
११.०१	आन्तरिक ऋणको ब्याज भुक्तानी	२८३५३०४	०	२८३५३०४
११.०२	बाह्य ऋणको ब्याज भुक्तानी	१४२६७०६	०	१४२६७०६
१२	फिर्ता खर्च	९२०००	०	९२०००
१२.०१	फिर्ता खर्च	९२०००	०	९२०००
	पूँजीगत खर्च	७२६०१७	२६२४७९६२	२६९७३९७९
	पूँजी ट्रान्सफर खर्च	४४९६०	१७९२५०	२२४२१०
५.०१	जग्गा खरिद	१९९६०	१७९२५०	१९९२१०

५.०२	भवन खरिद	२५०००	०	२५०००
६	पूँजी निर्माण	४६७१२	११९६६४३५	१२४३३५४७
६.०१	फर्निचर	२८०४६	५२५६१	८०६०७
६.०२	सवारी साधन	७२८५७	११९१५४	१९२०११
६.०३	मेशिनरी औजार	२०१२७६	७५४८५४	९५६१३०
६.०४	भवन निर्माण र पूँजीगत सुधार	१५२३८३	१३५६४००	१५०८७८३
६.०५	सार्वजनिक निर्माण र पूँजीगत सुधार	१२५५०	९६८३४६६	९६९६०१६
७	लगानी	१७०००	८६६३०००	८६८००००
७.०१	शेयर लगानी	१७०००	११४७०८०	११६४०८०
७.०२	ऋण लगानी	०	७५१५९२०	७५१५९२०
८	अनुदान (सब्सिडि)	६५०७५	५३९९७१६	५४६४७९१
८.०१	पूँजीगत अनुदान	६५०७५	५३९९७१६	५४६४७९१
४	उत्पादन खर्च	१३१८७०	३९५६१	१७१४३१
४.०१	उत्पादन सामग्री । सेवा	१३१८७०	३९५६१	१७१४३१
कूल जम्मा		२४९८४८३२	३२५८०७८३	५७५६५६१५